

Recensioner

Blandade namnstudier 2. Red. av Svante Strandberg. 68 s. Uppsala: Uppsala universitet 2021. (Namn och samhälle 32.) ISBN 978-91-506-2865-4.

Blandade namnstudier 2 har, som redaktören Strandberg och utgivaren Staffan Nyström påpekar i förordet, inget tematiskt sammanhållet innehåll. Strandberg och Nyström medger också att de har tillåtit en större redaktionell variation mellan bidragen än brukligt, men det är inte något som stör denna recensent. Man kan istället framhålla att volymens sex bidrag speglar den samtida ortnamnsforskningens stora bredd och spännvidd.

Bent Jørgensens Navneforskningens omveje og udveje skulle fungera bra som en inledande uppsats om framför allt ortnamnsforskningens villkor och möjligheter. Uppsatsen är en skriftlig omarbetning av den installationsföreläsning som Jørgensen gav 2009. Det märks att originalet har presenterats muntligt, det är stundtals både personligt och humoristiskt. Han visar genom sitt favoritortnamn, det ljudmässigt egendomliga *Bleld* < *blekwild*, sammansatt av *bleg* och *væld* 'källflöde', hur viktiga de äldre källorna är. Utan belägget *blekwild* från ca 1315 hade namnet troligen förblivit otolkat; att *blekwild* utvecklas till *Bleld* går att förklara, men att hitta från *Bleld* till *blekwild* är synnerligen svårt. Jørgensen visar också att den språkliga tolkningen enbart är det första steget, man måste sedan våga in kunskaper från arkeologin, natur- och kulturgeografin, och kanske även agrarhistorien för att förstå det sammanhang som namnet har tillkommit i. Detsamma gäller förstås även för personnamn, där andra vetenskaper behöver konsulteras för att en komplett bild av namnet och namnbäraren skall uppnås. Jørgensen höjer dock ett varningens finger: det finns alldeles för många namn, både ort- och personnamn, för att en fullständig kontextuell genomgång alltid skall kunna göras, och alla undersökningar är heller inte lika intressanta eller relevanta. Han pekar därför ut vissa särskilt viktiga forskningsområden, och det är kanske här man märker att tiden har sprungit ifrån uppsatsen något; förf:s förslag är »navnebrug i storbyområder» (urban toponymi) och efternamnsbyten, två områden som idag undersöks flitigt inom namnforskningens ramar.

Svante Strandberg tar i sina två bidrag sin utgångspunkt i just det som Jørgensen lyfter fram som namnforskarens ansvar: den språkliga tolkningen. I uppsatsen *Njälva* i Torsåker. Ett exempel på metates? utreder Strandberg bebyggelsenamnet *Njälva* och kommer på språkanalytisk väg fram till att namnet måste ha genomgått en metates från -v/- till -lv- (-bl- > -lb-). Han menar att enbart ett **Niafla*, **Niæfla* f. kan ge en tillfredställande innebörd 'den mörka och (eller) dimmiga ån'. För att stärka sin tolkning pekar Strandberg också ut det flöde som kan ha varit den ursprungliga namnbäraren. I uppsatsen *Lafsån*. Ett västgötskt ånamn tar han på ett nitiskt vis upp de möjliga tolkningarna utifrån äldre belägg på ånamnet och jämför med andra namn som tycks innehålla samma element *Lafs-*. Idag bär ån namnet *Laxån* men Strandberg avvisar direkt att fiskbeteckningen *lax* kan ingå i namnet, eftersom det inte finns några bra förutsättningar för den fiskarten i ån. Han landar istället i att *Lafsån* troligen kan tol-

kas som 'ån som går hit och dit', men vill inte utesluta att ånamnet har bildats till ett äldre terrängnamn på *Lafs-* som har avsett sumpmark vid åns övre lopp.

Inge Særheims uppsats utreder ett namnkomplex i Rogaland, nämligen sådana namn som tycks vara bildade till ordet *utburd* m. »overnaturlig vesen som skulle koma frå etterburden dersom han ikkje var brend, og som prøvde å tyna mora og barnet hennar». Det rör sig om totalt tio namn, varav fyra är olika varianter av *Udburdsdalen*, syftande på naturföreteelser som berg, hållar, sluttningar och dalar. Till de flesta av dessa namn har förf. hittat uttalanden om att det spökar och att det har varit en plats där man satte ut oönskade barn. I denna uppsats ligger fokus inte på den språkliga tolkningen, utan Særheim koncentrerar sig på traditionen, eller kanske snarare den historiska bakgrunden till utsättning av barn. Han ger paralleller till andra namn som kan visa på samma sedvänja, men denna recensent saknar då en hänvisning till Juha Pentikäinens avhandling *The Nordic dead-child tradition. Nordic dead-child beings. A study in comparative religion* (Helsingfors 1968), som tydligt redovisar i vilka områden olika benämningar har använts och vilken typ av berättelser det finns kring dessa väsen. Pentikäinen använder sig inte av namnmaterial men visar att just benämningen *utburd* förekommer i bl.a. Rogaland. Möjligen kan det vara av intresse att i Sogn og Fjordane har *utburd* fått en annan betydelse: »the utburd tradition has developed further on its own. Utburd is not there often a dead child, but a dominant being in the local tradition which has accepted the roles of guardian spirit, goblin and devil» (Pentikäinen s. 211). Även Særheim konstaterar att namnen kan avse ett mer allmänt obehagligt väsen. Dock försöker han bevisa att namnen kan peka på faktiskt utsättning av barn. Möjligen är det att ge den lokala traditionen för stor tyngd. Många väsen, såsom troll, drakar, spöken osv., förekommer i ortnamn men det är svårt att hävda faktiska händelser bakom sådana namn. Något som också borde leda till försiktighet är att det även i Sverige finns namn som *Utbölingen* och *Utbölingudden*, som avser en udde eller yttersta delen av udden, medan det inte finns några uddar som innehåller ordet *myling*, som också kan avse ett barn som kommer tillbaka efter att ha blivit lämnat att dö. Berättelserna kring namnet kan mycket väl vara sekundära till själva namnet och ha uppstått som ett sätt att förstå detta. Möjligen kan det ligga något i den tolkning av bergsnamnet *Udburden* som Særheim lägger fram men själv avvisar: »'berg som vender ut (fram)', med bakgrunn i at fjellet vender ut mot fjorden, og er svært bratt».

De två återstående uppsatserna rör inte tolkningar av namn. Maria Löfdahls bidrag, *Rosenlund* och *Solliden*. Några tankar kring namn på yngre bebyggelser i Sotenäs härad, använder just de yngre och mer frekventa bebyggelsenamnen för att bringa klarhet i terminologin kring modenamn, mönsternamn och vandringsnamn. Mönsternamn är sådana namn som bildats enligt ett känt mönster, t.ex. namn bildade med personnamn och *dal*, *berg* eller *lund*. Modenamn är däremot sådana namn som blir så populära att de under en relativt kort period reproduceras i sin helhet, t.ex. *Fridhem*, och de har med förf:s ord »gått ett steg längre i stereotypin». Vandringsnamn är sådana namn som kommit in tidigt i språket och som fortsätter att vara produktiva under lång tid, t.ex. *Rosendal*. Även om dessa namn kanske sällan utgör någon etymologisk utmaning är de värda namnforskarens uppmärksamhet eftersom de som förf. påpekar »säger något om människan som social kulturvarelse och namngivare i en samhällelig kontext».

Just människan som namngivare i en samhällelig kontext har Jan-Åke Alvarsson som utgångspunkt i sin uppsats *Pingströrelsens förändringar reflekterade i dess skiftande namnbruk*. Syftet, enligt förf., är att studera hur *Pingströrelsens* korta historia

reflekteras i dess namnbruk. Han lyfter på ett bra sätt fram de förändringar som skett i namngivningen av Pingstkyrkans församlingar. Undersökningen är utförd för fyra nedslagsår, 1920, 1950, 1975 och 2000. Alvarsson visar klart och tydligt hur församlingarnas namn till en början är hämtade från Bibeln, där främst namn på naturföreteelser såsom berg och slätter har använts. Detta ser förf. som ett uttryck för församlingarnas självständighet. Vad som sedan sker under åren fram till 1950 är ett slags rörelse mot en »pingst-identitet» (förf:s benämning), då alltfler pingstförsamlingar tar namnet *Filadelfia*. Fram till 1975 fortsätter andelen församlingar med detta namn öka. Även beteckningen *Pingstförsamling* ökar under denna period. Under det sista undersökningsåret, 2000, ser Alvarsson att en förändring har skett vid namngivningen av pingstförsamlingar; alltfler väljer vad han kallar ett »lokalt» namn, dvs. ett ortnamn som förknippas med det aktuella området såsom *Åsenkyrkan*, *Aspnäskyrkan* och *Hjortensbergskyrkan*. Samtidigt ökar bruket av beteckningen *Pingstförsamling* (eller varianter med samma innebörd) markant. Den möjliggör troligen att man kan använda ett »lokalt» namn. Om beteckningen används tillsammans med själva namnet behöver detta inte vara lika markerat, de sökande hittar ändå rätt via beteckningen. Alvarsson tolkar vänligt resultaten åt oss: att beteckningen *Pingstkyrkan* ökar och namnet *Filadelfia* minskar markant under slutet av undersökningsperioden visar på en »rätting i leden» och en identifikation som samfund. Förf. är dock inte lika tydlig i hur vi ska tolka tendensen med de »lokala» namnen. Finns det en önskan att öppna sig mot det lokala samhället och frigöra sig från den centrala ledningen? Följer pingstförsamlingen kanske en trend som även kommer till uttryck inom andra rörelser, eller inom samhället i stort? Det är förståeligt att förf. kanske inte kan svara på dessa frågor men de stakar ut en intressant fortsättning på hans studie.

Blandade namnstudier 2 utgör en trevlig mix av framför allt ortnamnsrelaterade forskningsinriktningar. Vissa av bidragen skulle ha kunnat utvecklas till längre uppsatser men de ger sammantaget en bra insyn i möjliga forskningsområden. Det är också positivt att forskare utanför skrået använder sin gedigna kunskap om ett ämne för att utveckla våra kunskaper om namn i t.ex. religiösa sammanhang.

Elin Pihl

The Economy in Names. Values, branding and globalization. Proceedings of Names in the Economy 6. International Conference, Uppsala, 3–5 June 2019. Ed. by Katharina Leibring, Leila Mattfolk, Kristina Neumüller, Staffan Nyström, and Elin Pihl. 154 s. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen 2021. ISBN 978-91-86959-73-9. Länk: [The Economy in Names. Values, Branding and Globalization \(isof.se\)](https://www.isof.se)

Volymen redovisar 13 vetenskapliga artiklar som presenterats under den sjätte konferensen om Names in the Economy (NITE 6) som ägde rum i Uppsala i juni 2019. Symposiets anslag var förhållandevis brett och välkomnade inte bara forskning om kommersiella namn utan också forskning om hur namn fungerar som andra former av kapital än det ekonomiska (socialt kapital, kulturellt kapital) och om namn och varu-

märkesskapande i vid mening. De bidrag som publicerats i volymen fokuserar dock främst på kommersiella namn och namns ekonomiska kapital. Med detta sagt innehåller volymen ändå en intressant bredd och flera innovativa bidrag. I den här recensionen urskiljer jag ett par återkommande teman och kommenterar bidragen utifrån dessa.

Det mest framträdande temat i volymen handlar om värdeskapande platsskapande. Detta tema berörs på olika sätt i hälften av artiklarna och medför att volymen sammantaget sätter fingret på hur platser i allt högre grad kommersialiseras och tillskrivs ekonomiskt värde i vår samtid. I några av artiklarna är utgångspunkten namnens roll i ett språkligt landskap. Johan Järlehed och hans grupp av medförfattare visar i sin artikel hur samtida ortnamnsbildning, tillsammans med textuella, grafiska och arkitektoniska resurser, kan bli ett viktigt verktyg för att öka ett områdes värde och attraktivitet. De beskriver hur resurserna samverkat vid skapandet av en ny stadsdel i Göteborg för att implicera hur området positionerar sig på olika skalor (spatial, temporal och socioekonomisk skala) och visar därigenom också namnens specifika betydelse i kontexten. Dessutom för de en intressant och värdefull kritisk diskussion om privatisering av offentliga utrymmen och urban polarisering som får genklang i ortnamnsbildningen. Även Väinö Syrjäläs artikel diskuterar namns roll i det språkliga landskapet, men här genom att utforska ett diakront perspektiv på ett innovativt sätt med utgångspunkt i vykort som skildrar urbana Helsingforsmiljöer från perioden 1867–1939. Resultatet visar att de olika former av språkbruk och flerspråkighet som signaleras genom de kommersiella namnen i det urbana landskapet speglar sociolingvistiska och politiska förändringar som sker under perioden, det vill säga en förändring av de värden som man vill framhålla genom namnen. Ett multimodalt perspektiv framkommer också i Paula Sjöbloms artikel, som dock inte berör temat värdeskapande platsskapande, utan skildringen av socialt kapital i produktnamn i reklamannonser ur ett finskt kvinnomagasinet från 1950-talet. Här visar det sig att produktnamnens semantik tillsammans med annonsernas multimodala inramning konstruerar en tidstypisk kvinnoroll: en praktisk och energisk hemmafru som tar hand om hem, barn och man och uppskattar sina vänner samtidigt som hon antas drömma om ett liv med lyx och spänning.

Flera artiklar berör värdeskapande platsskapande genom att studera kommersiella namn som framhäver en lokal anknytning. Antje Lobin genomför i sin artikel en spännande analys av namn på butiker och restauranger i och runt Aix-en-Provence som innehåller ortnamnsleder. Lobin visar bland annat att det ofta är specifika ordbildningsstrategier som används för sammansmältning av ortnamnsleden och övriga namnleder i det kommersiella namnet och för en intressant diskussion om hur samtidens starka globalisering skapar mottrender som uppvärderar den lokala förankringen. Angelika Bergien undersöker hur politiska budskap kan bidra med värdeskapande i företagsnamn utifrån exempel på nyligen registrerade företag som innehåller ordet *brexit* (och som därigenom uppvärderar lokala perspektiv genom att stötta Storbritanniens utträde ur EU). Bergien finner att de företag som använder detta som en resurs i namnvalet ofta producerar mat och dryck och menar att valet kan tolkas som ett försök att profilera sig genom att lyfta fram en lokal profil på en konkurrensutsatt marknad. Även Linnea Gustafsson berör företagsnamns lokala hemvist i sin jämförelse av vilka retoriska strategier som används i namn på olika typer av serviceinrättningar. Det visar sig att just strategin att framhäva lokal hemvist används mest i namn på tandläkarmottagningar och städbolag följt av namn på restauranger, medan det är en ovanlig retorisk strategi för namn på mäklarfirmor. Utöver detta finner Gustafsson genomgående skillnader i andra retoriska strategier som används i namnen mellan sektorer som

främst övertygar genom förtroendeskapande respektive sektorer som främst övertygar genom kreativ(t) attraktivitet/särskiljande. Gustafsson berör också förekomsten av ortnamn från platser längre bort som används främst för att signalera lyx och exotism. Detta tas upp även i Sabine Heinemanns artikel som undersöker italienskklingande produktnamn i Tyskland och Frankrike och finner att de ofta tycks väcka associationer till både hög produktkvalitet och känslomässiga erfarenheter från semesterar i landet (sommar, roligt, lyx). Heinemann presenterar också ett intressant teoretiskt ramverk baserat på den kognitiva psykologins användning av associativa nätverk, vilket utgör ett viktigt bidrag som kan utnyttjas i fortsatt forskning inom flera områden.

Ett annat återkommande tema i volymen är djupdykningar i de strukturella och lingvistiska mönstren inom en viss namnkategori, såsom Paola Coticelli Curras respektive Alberto Ghias separata studier av namn på viner. Två ytterligare bidrag som sätter den lingvistiska formen i fokus försöker utforska hur olika element kan bidra till högre eller lägre kommersiell effektivitet. Irina Kryukova fokuserar i sin artikel på hur avsändare respektive mottagare uttrycker värderingar om företagsnamn och hur så kallade »nominative failures» kan uppstå i relation till vissa namnstrukturer. Ilia Baranov undersöker namn på mediciner och vilka drag som kännetecknar framgångsrika produktnamn som finns kvar under en 10-årsperiod. Han finner bland annat att namn som innehåller det i detta sammanhang produktiva suffixet *-in* genomgående tycks mycket framgångsrika, vilket tolkas som att välbekanta namn upplevs vara ett tryggt val när det gäller mediciner. Andra intressanta resultat är att ettordsnamn fungerar bättre än namn som innehåller flera ord och att namn med oklar betydelse fungerar bättre än namn med tydlig genomskinlig betydelse, vilket tolkas som försök att åstadkomma distans mellan patienten och produkten för att skapa förtroende och undvika känslig stigmatisering.

Sist men inte minst innehåller volymen två viktiga tvärvetenskapliga bidrag. Katalin Reszegis neurolingvistiska artikel är ett unikt bidrag som studerar hur olika typer av kommersiella namn hanteras neurologiskt och var de lagras i hjärnan. Här får läsaren möta innovativ forskning som bland annat pekar på att kommersiella namn intar en unik position i det neurala systemet, men också att de hanteras på olika sätt i hjärnan beroende på om de är nyskapade eller bildade utifrån befintliga ord. Erika Lunells artikel utgår från ett rättsligt perspektiv och belyser EU:s hantering av kravet på särskiljbarhet (eng. *distinctiveness*) i varumärkesnamn. Utifrån en rad konkreta exempel får läsaren här nyttiga inblickar i de juridiska processerna kring varumärkesskydd och hur de kan påverka ramarna för kommersiella namnval.

Sammanfattningsvis erbjuder *The Economy in Names. Values, branding and globalization* mycket intressant läsning om namns kommersiella värde i olika sammanhang. Läsaren får inblick i forskning från flera olika språkområden (utöver namnbruk i nordiska länder beaktas också namn i brittisk, fransk, italiensk, rysk och tysk kontext) liksom i forskning om flera olika kommersiella kontexter (såsom namn på serviceinrättningar, mat och dryck, mediciner, platser med mera). De tvärvetenskapliga inslagen liksom de kritiska perspektiv som framskymtar i flera av bidragen utgör en betydande styrka och skapar inspirerande möjligheter för fortsatt forskning inom fältet.

Daniel Kroiß: Humanistennamen. Entstehung, Struktur und Verbreitung latinisierter und gräziserter Familiennamen. 295 s. Berlin/Boston: de Gruyter 2021. (Lingua academica 6.) ISBN 978-3-11-074434-7. e-ISBN (pdf) 978-3-11-074437-8. e-ISBN (epub) 978-3-11-074441-5.

Föremålet för Daniel Kroiß avhandling, framlagd i Mainz 2021, är lärda namn, eller *Humanistennamen* som det heter med tysk terminologi. Framför allt Tyskland men även Nederländerna, Luxemburg och Skandinavien utgör undersökningsområdet. Det rör sig om en grundläggande studie av namntyperna i fråga, som också är mycket värdefull, inte minst från nordisk horisont. Visserligen har humanistnamn överlevt endast i Sverige och Finland i någon större mängd, men som historisk företeelse berör de hela Norden – tänk bara på Erasmus Montanus! Boken utgör en stabil grund för framtida forskning inom fältet även på nordiskt område.

Kroiß redogör för humanistnamnens bakgrund i det romerska namnsystemet och i latinisering av tillnamn under medeltiden, liksom naturligtvis för uppkomstfasen i renässansens humanism. Det visar sig emellertid att de namn som upptogs av de jämförelsevis fåtaliga renässanshumanisterna skiljer sig väsentligt från de senare humanistnamnen, som kom att antas i stora mängder av studerande. De förra var ofta individuella och fantasifulle – som det kända *Melanchton* (s. 34), liksom *Ventimontanus* alias *Aeolides* (s. 38, *Windsberger* : *ventus* 'vind' plus *mons* 'berg' respektive *Aiolos*, vindarnas härskare, där suffixet *-ides*, se s. 141 ff., tycks uttrycka namnbärens anspråk på härstamning från denne vindarnas gud) – de senare mer systematiska och massproducerade – som *Molander* och *Molanus* till *mola* 'kvarnsten' (plur. *molae* 'kvarn'), sammanhängande med släktnamn som *Mühlmann* eller i Norden snarare faderns yrke (s. 268) eller kanske härkomst från orter som *Møllerup* eller *Huskvarna*. Det är först i denna senare fas som elementen *-ius* och *-ander* blir humanistnamnens »varumärken» skriver förf. (s. 92).

Latinisering av ortnamn tas inte upp i avhandlingen, vilket är synd, eftersom det rör sig om nära besläktade processer, men förf. hänvisar (s. 59 not 96) till en egen uppsats i boken *Toponymie. Standortbestimmung und Perspektive* (2021; Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH).

Humanistnamnens morfologi och lexikografi går igenom omsorgsfullt, särskilt i kapitel 4 och i appendixet *Namenbuch*, som innehåller ett förvånansvärt stort antal svenska namn. Här kunde man beklaga att Finland och det övriga Norden inte dras in i analysen, men för min del är jag ändå tacksam för att Sverige får så mycket uppmärksamhet – intressant nog framgår det att svenska namn har en ganska tydligt avvikande profil från sina tyska förebilder (se även s. 165 ff. om svenska namn på *-ander*, tyvärr också med några mindre väl valda etymologihänvisningar). I viss mån används även statistik från Danmark och Norge (se s. 252 och t.ex. s. 163 f.). Att skandinaviska förhållanden får så pass mycket uppmärksamhet i verket får vi kanske tacka Rob Rentenaar för; hans uppsatser om ämnet är en viktig utgångspunkt för Kroiß (se s. 9). I det korta avsnittet om latinsk böjning av latiniserade namn i tysk kontext (s. 182 ff.) tas inte feminint genus för omtalade kvinnor upp, som i det svenska *Rudbeckius* : *Rudbeckia* (se t.ex. Ryman, *Salanus, Tunström* och *Sporrong* 2002 s. 95, 127, 167, 175, 188, 220 f., 228). Om detta beror på förhållandena i källorna eller på att saken har förbisetts kan jag inte avgöra. Den terminologi som förf. använder förefaller mig vara väl anpas-

sad till materialet, och forskare som i framtiden kommer in på ämnet bör åtminstone allvarligt överväga att ansluta sig till den.

Den kronologiska utvecklingen av humanistnamn undersöks genom matriklar från tyska universitet 1450–1700 med 25 års mellanrum (s. 56–94). Det visar sig att den egentliga blomstringstiden endast omfattar tiden från ca 1550 till ca 1650. Belysande är bl.a. tabell 10 (s. 65), där typen *Fabricius* är frekvent 1550–1650 medan typen *Schmidt/Smet* dominerar från 1675.

I kapitel 5 karteras nutida humanistnamn med hjälp av databasen för det stora verket Deutscher Familiennamenatlas (förkortat *DFA* men i litteraturlistan under Kunze & Nübling) och Nederländse Familienamenbank (se s. 11). Intressant är bl.a. att förf. urskiljer likartade förhållanden i Friesland och Sverige (sen utveckling av släktnamn och uppkomsten av prästfamiljer), samtidigt som han delvis ifrågasätter kopplingen mellan humanistnamn och protestantism (s. 227 ff., se även s. 93). Förf. beklagar att det inte är möjligt att kartera det nordgermanska området – här har vi verkligen skäl att försöka bättra oss, men jag vill ändå peka på de goda ansatser inom svensk efternamnsgeografi som har gjorts av Märit Frändén i SAS 34 (2016) och NoB 108 (2020). Även studier i digitaliserade äldre folkräkningar, som ju är högt utvecklade i Norge och Danmark, skulle kunna inriktas mer på släktnamnsgeografi; de danska mellannamnen har ju redan fått en god geografisk beskrivning i Lars-Jakob Harding Kællerøds avhandling från 2019, betitlad Adam Gottlob Øhlenschläger Hauch & Jeppe Smed Jensen. Et studie af etableringen af det efternavnetypologiske mellemnavn i Danmark i 1800-tallet.

Lennart Ryman

Det medeltida Sverige 1. Uppland 11. Lagunda och Åsunda härad. Enköpings stad. [Av] *Hanna Källström*. 341 s. Stockholm: Riksarkivet 2021. ISBN 978-91-87491-36-8.

I förordet till DMS 1:11 framhåller Claes Gejrot att redaktörerna arbetar självständigt men också »att ett aktivt samarbete inom redaktionen har varit ett genomgående och viktigt inslag i arbetet». Nu verksamma redaktörer är fil. dr Annika Björklund, teol. dr Hanna Källström och docent Christian Lovén. DMS 1:11 har författats av Källström. För kartorna i volymen har Björklund haft ansvaret.

Den nu anmälda DMS-volymen täcker en del av det forna folklandet Fjädrundaland i sydvästra Uppland. Lagunda härad sträcker sig från Nysätra vid Örsundaån och från Mälarfjärdarna Lårstaviken, Gorran och Oxen fram till Åsunda härad, beläget mellan häraderna Simtuna och Torstuna norrut samt Mälaren och Sörmland söderut och västerut gränsande till Västmanland. Enköpings stad ligger i Åsunda härad. Tätorten Örsundsbro hör hemma i Lagunda härad. I fortsättningen sammanfattar jag här, för enkelhetens skull, de två häraderna med ordet *Enköpingsområdet*.

Trögds hundare (varom DMS 1:9) antas vara bildat under yngre järnåldern och utbrutet ur Lagunda (DMS 1:11 s. 21). Med sådan historisk bakgrund blir det av geo-

grafiska skäl – strandläget – mycket lätt att motivera den syftning på Mälaren man räknat med för *Lagh-* 'vatten' i hundaresnamnet *Laghund(a)* (se SOL s. 193).

Enköpingsområdet har stor historisk tyngd. Där utkämpades de viktiga fältslagen vid Sparrsätra (1240-talet) och Gataskogen (1365). Enköping är den enda stad i riket som medeltida svenska konungar passerade två gånger under sin eriksgata. Kommunikationshistoriska förhållanden kan förvisso den forskare återropa som är böjd att tolka förleden i *Enköping* (< fsv. *Ene-*) som 'vägmöte'; se Bengt Hesselman i NoB 18 (1930) s. 45 f., jfr SOL s. 73.

Vid Östensbro över Sagån mellan Åsunda härad och Västmanland möttes upplänningar och västmanlänningar under eriksgatan. Bebyggelsen på platsen heter nu *Östanbro* (T 11H SV, 1973). På den uppländska sidan påträffas Blotsvens hög, en stor kulle nära Sagån. Nära landsvägen mellan Östanbro och Enköping ligger en mäktig fornborg vid Hummelsta. Inte långt från samma färdled, vid Ullunda (DMS 1:11 s. 226 f.) närmare Enköping, står två runstenar nära ett vadställe där Eriksgatan antas ha gått fram (SRI 8:3, nr 792, 793).

Under studiet av DMS 1:11 får man osökt förnimmelsen att bygderna vid Enköping har varit åtråvärda för rikets magnater. I texten möter man namn på konungar, drottningar och många andra personer i rikets ledande kretsar vid redovisningen av bebyggelser i Enköpingsområdet. Konung Birger gav år 1300 sin gemål Märta hela Fjädrundaland med Enköping som morgongåva (s. 23, 28). Drottning Filippa, förmäld med Erik av Pommern, fick 1420 Enköpings stad och kungsgården Haga i Svinnegarns socken med län i livgeding, »och detta bör ha omfattat hela Fjädrundaland utom Trögden» (s. 28). Stormannen Ivar Axelsson (Tott) omtalades 1481 som innehavare av både Åsunda och Enköping (s. 28, jfr s. 183). Förläningar som vid olika tillfällen under 1500-talet tillföll Gustav Johansson (Tre rosor) är Åsundasocknarna Svinnegarn, Tillinge och Vårfrukyrka samt Enköpings stad (s. 29).

Ett stycke söder om Gröngarnsåsen vid Enköping möter man i Svinnegarns socken ett mycket intressant historiskt bebyggelseområde som inneslutit den forna kungsgården Gammelhaga (fsv. *Hagha*), borgen Marieborg (nu försvunnen), det ännu existerande herresätet Haga och enligt Christian Lovén sannolikt också egendomen Kolaholm (nu försvunnen). Karl Knutsson (Bonde), på 1400-talet under tre olika perioder Sveriges konung, var jordägare i detta område. (DMS 1:11 s. 180 ff., 185 ff.)

Enköpingsområdet uppvisar många toponymer som kan fånga en namnforskares uppmärksamhet, så t.ex. *Dorsilla* och *Drällsta* i Tillinge (s. 208 ff.), *Frebolstad* i Biskopskulla (s. 41), *Hälke* i Fittja (s. 55), *Jung* i Vårfrukyrka (s. 242), *Knyllinge* och *Kvek* i Fröslunda (s. 66 f.), *Lådö* i Sparrsätra (s. 169 ff.), *Långtora* (s. 112 ff.), *Ogesta*, *Taxhuvud*, *Vappa* i Tillinge (s. 220 ff., 227 ff.) och *Skrällinge* i Fröslunda (s. 67 f.). *Lårsta* i Giresta undanträngdes av säterinamnet *Bjelkesta* (s. 80) men lever kvar i fjärdnamnet *Lårstaviken*. Toponymen *Hälke* (fsv. *Helgheke*) leder tanken till Lennart Elmeviks tolkning (i NoB 73, 1985, s. 156 ff.) av det omstridda *Åsaka* som innehållande *ås* 'asagud' och *ek-* med syftning på ekbestånd.

Glad och tacksam kan man sålunda konstatera att Hanna Källström med DMS 1:11 har bestått oss ännu en värdefull och fångslande volym i den viktiga serien Det medeltida Sverige.

Svante Strandberg

Tuomo Nuorluoto: Roman Female Cognomina: Studies in the Nomenclature of Roman Women. 334 s. Uppsala: Department of Linguistics and Philology, Uppsala University 2021. ISBN 978-91-506-2858-6.

The ancient Romans developed one of the most sophisticated onomastic systems Europe has ever known, a system that repays study for onomasticians, linguists, and social historians. The well-known tripartite names, such as *Marcus Tullius Cicero* or *Gaius Iulius Caesar*, are merely convenient short versions of a much fuller male name formula in use during the central centuries of Roman civilization (c. 200 BCE – c. 300 CE, say). Women's names differed somewhat, in that we almost never find *praenomina* (the first component of a man's name formula), while every girl at birth was given the female form of her father's family name (the *gentilicium*): Cicero's daughter was called *Tullia*, any daughter of Caesar would have been called *Iulia*, and so on. To distinguish among siblings there must have been informal nicknames, about which we know very little.

Kinship was central in Roman society and everyone born into a family (*gens*) carried the patriarch's gentilicium; women kept their name when married. The ancient sources show that among Roman men a third name element eventually became common, the *cognomen* (*Cicero*, *Caesar*). This made it easier to distinguish individuals, which was important as the population grew. In a somewhat counterproductive way, the cognomen often became hereditary in practice, especially in aristocratic families, for whom the name of a great ancestor conferred prestige (many generations of senators named *Iulius Caesar* preceded the dictator assassinated in 44 BCE). Thus, men began to add a second cognomen, then even more names. But that is not the story here.

In his recent monograph (a doctoral dissertation at Uppsala University), Tuomo Nuorluoto (N. in the following) studies Roman female nomenclature and in particular the Latin cognomina used by women. This onomastic study sets out from the firm foundation established by Roman onomastic research of the past half-century or more, a field in which incidentally N.'s Finnish compatriots have long played a central role. The first part of N.'s work is dedicated to an investigation of the typology and morphology of the Latin female cognomina (pp. 36–121). Still fundamental here is Iiro Kajanto's *The Latin Cognomina* (Helsinki 1965). Kajanto, for many years the holder of the chair in Latin Literature and Philology at the University of Helsinki, in a remarkable effort collected evidence for some 133,000 instances of Roman cognomina with a Latin etymology. As is to be expected when working with sources from the classical world, only a minority of the instances, c. 36,500 or somewhat over twenty-seven per cent, were names carried by women. Kajanto presented and discussed his result in a way which is usual in onomastic studies, organizing the material according to the etymology (geographical cognomina, theophoric cognomina, calendaric cognomina, cognomina derived from physical or personality characteristics, etc.). Furthermore, Kajanto paid particular attention to the morphology by dedicating one full chapter to the many suffixes that can be used when fashioning a Latin cognomen (as in *Agrippina*, from the name of Augustus' loyal comrade-in-arms Marcus Vipsanius Agrippa, or *Cicer-o*, cf. *cicer* «chick-pea»).

In the work here under review, after an initial overview of the relevant name material, N. devoted a long section to morphology, i.e., the suffixes that were used to create female names. The Latin language offered multiple possibilities for creating onomastic

variation, such as the suffixes *-illa*, *-ina*, *-iana*, *-ulla*, *-(i)ola*, *-ia*, *-osa*, *-ella*, *-itta*, and *-cula* (pp. 64–121). This part vastly expands on the discussion that Kajanto dedicated to the suffixes of female cognomina.

Kajanto's work was magisterial in its comprehensiveness. He had worked through practically all the Latin and Greek inscriptions known at the time, but for understandable reasons he could not provide source references to individual inscriptions or literary passages except in rare instances. Scholars continue to trust his ground-breaking work, but many later contributions (impossible to cite here) have added material, especially from the thousands of inscriptions which have been published since the early 1960s. It was not N.'s intention to produce an updated version of *The Latin Cognomina* even as regards the female names, but in his discussion of name types and morphology he consistently refers also to material published after 1965 (and which thus was not included in Kajanto's figures), as is revealed by the references he provides. Indeed, today the epigraphic database Clauss Slaby (www.manfredclauss.de), with its useful search mechanism, allows anyone interested in Latin inscriptions immediate access to practically all the published texts, although the database is not without errors. For inscriptions in Greek, other online search mechanisms exist. Nevertheless, Appendix 1 (pp. 251–267) which contains a list of the known Latin female cognomina (some 2,400 in all) and gives their frequency is wholly based on Kajanto 1965. In contrast, Table 2 (pp. 40–43), which registers Latin cognomina used by senatorial women, includes some material not found in Kajanto's collection; cf. also Appendix 2 (below).

In chapter 3, «The Early Use of the Female Cognomen» (pp. 122–162), N. shows why Roman onomastics is of interest also to social historians. Legal and social status were important in Roman society, and so it is of note that among women the use of a cognomen is first documented for two categories of citizens: women belonging to families of senatorial rank and freed slaves. When the latter were granted citizenship, they kept their slave name which automatically became their cognomen, while they also joined the gens of their former owner and took his or her family name. Freedmen were already using cognomina during the last century BCE, when the clear majority of common freeborn women named, for instance, *Aemilia*, *Caecilia*, *Cornelia*, or *Iulia*, did not yet use a cognomen, at least to judge from their funerary inscriptions, which constitute the most important source category.

The cognomina of freedwomen receive little attention from N. (more on this below), but a subchapter discusses the naming of freeborn women from the general population. N. identifies different ways in which distinctions could be achieved in the public sphere, before the use of a cognomen became universal during the first century CE: by adding the name of the father or the spouse in the genitive or, quite rarely, by using a praenomen.

Equal attention is devoted to the nomenclature of women belonging to senatorial families. Being much better recorded, they allow us to identify various features more clearly, as on the famous round tomb of Caecilia Metella in Rome on the Via Appia. The inscription presents the deceased's name formula thus (each word is in the genitive case): *Caeciliae Q. Cretici f. Metellae Crassi*, «of Caecilia Metella, daughter of Quintus (Caecilius) Creticus, (wife of) Crassus»). Linking Caecilia Metella to two prominent senators in this way clearly added to her own prestige.

Chapter 4, «The Use and Choice of the Female Cognomen during the Empire» (pp. 163–244) strives to identify patterns in female naming, so called «naming strategies», where the inspiration when choosing a baby girl's name is sought in the names

borne by her close relatives, or, much more rarely, in particular circumstances and social and emotional factors regarding her birth (p. 226). When morphological similarities are studied, the chapter presents a good number of cases, always based on clearly laid out epigraphic evidence, and N.'s conclusions are overall convincing. To give two examples completely at random, the cognomen of Papiria Quintilla is clearly derived from that of the father Papirius Quintinus (*CIL* III 1541, Dacia; second century CE) and that of Aelia Germanilla must be derived from her father Aelius Germaninus (*CIL* XIII 2052, Lyons, second century CE) (p. 185). Regardless of the rich documentation contained in the chapter the reader is left somewhat unclear about the significance of this phenomenon. No comparisons are undertaken nor is any statistical material presented that could, for instance, reveal whether there was any difference between the types of suffixed names that were used by women and by men. Another question not asked, which admittedly moves away from morphology into the realm of cultural and social history, concerns suffixed names and status. Can any distinctions be discerned depending on geographical or social provenance? Kajanto dedicated some pages to «Celtic suffixes» and «Greek suffixes», while N. argues that some suffixes seem to be particularly common in North Africa (p. 102) or that they may show an influence from local substrata (p. 109).

Names are important also for marking social distinctions. To provide a modern parallel, the simple family name *Bruun* might in past centuries of Nordic history have been «upgraded» with a suffix to become, for instance, *Bruun-ius* or *Bruun-ander*, if the family had socio-cultural ambitions. What about female suffixed cognomina and social distinctions in the Roman world? Kajanto identified the suffix *-(i)o* as pejorative among male names (a topic for which F. Gaide, *Les substantifs masculins latins en... (i)o, ... (i)onis*, Louvain and Paris 1988, may be of relevance), and one wonders if any such patterns might be discernible among female names. The reason why Kajanto held that Latin cognomina ending in *-(i)o* were pejorative is that they often appear to have been given to slaves. This situation is thought to have tainted such names and to have stigmatized the bearers of names of this type, even when the latter were free citizens, because of the suspicion that they might be freed slaves.

However, and more importantly, during the period under investigation, Roman slaves were commonly given a Greek name, i.e., a name with a Greek etymology. This name they retained at manumission, when it became their cognomen. For this reason, modern scholars commonly assume that in most contexts a Greek cognomen was somewhat embarrassing for a Roman citizen. In my view, more research is needed on the latter topic, but N. decided not to include any Greek cognomina in his study of female cognomina in use among the general population. Greek cognomina are very common in our epigraphic sources, obviously so in the eastern Mediterranean, but also in the West, and this decision means that well over half of the available female onomastic material was excluded. However, it is obvious that without changing the dissertation's structure, it would have been impossible to study Greek female names of the Roman period during the time today allotted for a PhD thesis. Paradoxically, in view of the notion that a Greek name was an embarrassment, female members of the senatorial order can also be found carrying a Greek cognomen. This is made clear in Appendix 2, «Senatorial women's cognomina in the first three centuries CE» (pp. 268–292), which unlike Appendix 1 (mentioned above) moves far beyond Kajanto. If one wishes to know what women living in the Roman world were called, there is

more work to be done, but Tuomo Nuorluoto's dissertation represents a laudable step forward and constitutes an illuminating study of the Latin female cognomina.

Christer Bruun

Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län 13. Ortnamnen i Stångenäs härad 1. Bebyggelsenamn. Av Catarina Røjder, Hugo Karlsson & Roger Wadström. XXXVII, 208 s., 1 lös karta. Göteborg: Institutet för språk och folkminnen. Avdelningen för arkiv och forskning i Göteborg 2021. ISBN 978-91-86959-74-6.

I denna volym av OGB behandlas bebyggelsenamnen i Stångenäs härad i Bohuslän omfattande socknarna Brastad, Bro och Lyse. Häradets naturnamn (OGB 13:2) gavs ut år 2015 med Birgit Falck-Kjällquist som författare. Det första bandet av OGB utkom år 1923. I och med utgivningen av den här volymen är serien fullbordad efter 98 år. Om seriens tillkomst och om bakgrunden till dess utformning kan läsas i en upplysningsrik uppsats av Maria Löfdahl i NoB 92 (2004).

Bokens upplägg följer ett för seriens bebyggelsenamnsdelar mer eller mindre givet mönster med först en introduktion med romerska siffror i sidnumreringen (I–XXXVII), därefter enskilda namntolkningar sockenvis. På s. III presenteras de tre författarna Roger Wadström (1906–1994), Hugo Karlsson (1929–2020) och Catarina Røjder, född 1950. Efter den sistnämndas förord (s. V f.) följer innehållsförteckning, käll-, litteratur- och förkortningsredovisningar samt förklaring av bokens landsmålsalfabetstecken. Därefter, från s. IX, kommer själva inledningen med sina ingresser: först en tolkning av häradsnamnet (dock utan vare sig rubrik eller särskild ingress), sedan olika sakuppgifter under ingresstitlarna Häradets indelning ur skilda synpunkter, Areal och folkmängd, Naturförhållanden, Fjordar, Sjöar och vattendrag, Vegetationen, Djurliv, Näringsliv, varpå följer med särskilda rubriker Äldre namntyper, Några gamla namntyper, Några andra vanliga namnelement, Unga namntyper, varunder i sistnämnda fall egendomligt nog är insorterat Sammansättningsfog, Dialekt, Uppteckningar och De svenska jordeböckerna. Dispositionen verkar inte riktigt genomtänkt, vilket också visar sig i att själva materialredovisningen tas upp redan i Røjders förord i stället för i inledningen.

Flera rena skrivfel och oriktigheter av annat slag har påträffats, så exempelvis i listan för tryckt material (s. IX ff.), nämligen utan binde-*s distriktbeteckningar* (posten Andersson 2014) och tyska *Ortnamnen* (Elmevik 2004), vidare *Redaktionssekreter* (NSL) med *tj*, *Institutet för språk- och folkminnet* (SOL) med bindestreck och finalt *t*, dessutom *Fries*, *Harald*, 1971 felaktigt alfabetiserad, fyra obegripliga frågetecken insatta efter själva posten för GoB Kal. 1890 och kommentaren »/o-med-hake/» som ersättning för bokstavstecknet i *sggur* (Eirspennill) och *Kogurr* (Elmevik 1974a).

Efter namnpresentationerna på s. 1–199, där det på sista sidan nämns tio i äldre handlingar påträffade oidentifierade namn, finns föga oväntat ett ortnamnsregister. En påfallande miss är att det i registret inte görs några hänvisningar till namn som tas upp på de sidor som har nummerats med romerska siffror. Dessutom inleds utan särskild kommentar registret med en redovisning av i äldre belägg påträffade oidentifierade

eller utdöda namn (*aa Leerberghe – Vndir Garde*), varefter en helt ommarkerad övergång sker till namn på *A-* (*Adelsborg, Adolfsberg, Agateberg* osv.). I övrigt görs indrag för varje ny begynnelsebokstav, vilket förstås är praktiskt för den som letar.

Ett ambitiöst grepp är att ortnamnsregistret följs av andra register, nämligen förnamnsregister, binamnsregister, register över soldat- och båtsmansnamn samt vidare ordregister och kulturhistoriskt register. Den medföljande lösa kartan, som är i skala 1:50 000 och utgörs av ett särtryck ur Terrängkartan, är till god hjälp för läsarens orientering.

Slår man upp *Lysekil* i ortnamnsregistret hänvisas man till s. 184, där en textrad ägnas åt namnet med bland annat upplysningen att det avsåg ett fiskeläge 1697, vilket då av läsaren lätt uppfattas som den äldsta dokumentationen. Dock hänvisas man härifrån vidare till kapitlet Näringsliv i inledningen. Där är det äldsta omnämmandet av *Lysekil* tidfäst till 1585, men inte heller här uppges beläggets skriftform. Inte i någon av de båda texterna nämns att ytterligare uppgifter om *Lysekil* kan fås på s. XXII i kapitlet Häradets indelning ur skilda synpunkter – och hit hänvisas, som redan sagt, ej heller från ortnamnsregistret. För övrigt anges på sist anförda sida 1584 som tidigaste beläggsår – ingenstans någon ordnad beläggsserie för *Lysekil*, vilket förvånar eftersom det är fråga om ett av Bohusläns mest välkända namn.

För det vikinamn som torpet Saltvik har sitt namn efter hänvisas (s. 25) till OGB 13:2 s. 7. Men där finns inget *Saltvik*, ej heller någon annanstans i bandet enligt ortnamnsregistret. Omedelbart efter beläggsviten för *Staxäng* står (s. 127): »Namnet är säkerligen ett *Stafseng* trots RB-belägget.» Belägget från RB, Den røde Bog, söker man förgäves. För avsöndringen *Vänhem* på s. 142 hänvisas till *Mellby*, där på s. 113 också upptas ett *Vänhem*, för vilket man i sin tur hänvisas till avsnittet Unga namntyper i inledningen. Där finns inget *Vänhem*, men väl några andra namn på *-hem*. Om förleden *Vän-* sägs inget. Andra liknande fall finns, t.ex. *Krossen* (s. 165); för övrigt saknas detta namn i bokens ortnamnsregister.

Man frågar sig också varför *jr* (= *jordregister*; saknas i förkortningslistan) och *fr* (= *frälse*) så ofta skrivs med versaler, sistnämnda dessutom i fetstil, i beläggs serierna, t.ex. »*Jordeboksbilagge*: ... Sämm 1758, Sämm 1764, Jr, Fr» (s. 49). Uppgiften om frälsetillhörighet i själva beläggs serien följer möjligen OGB-seriens redovisningsupplägg men placeringen förefaller mig ändå märklig.

I tolkningen av häradets namn (s. IX f.) med äldsta belägg (*j*) *Stanganesi* 1338 uppges förleden först vara genitiv pluralis av appellativet *stång*, men längre ner på sidan talas om det singulara »Stången» som namn på en förutvarande lång ö. När sedan »namnet» knyts till den här ön, blir jag inte klar över om detta gäller *Stången* eller *Stängenäs*. Varken efterleden *-näs* eller den tidigare nämnda pluraliteten förklaras. I SOL (s. 311 *Stängenäs härad*) behandlas förleden i *Stängenäs* som genitiv singularis, vilket förefaller rimligare, och där utgår tolkningen från områdets spets ut mot havet, 1594 omtalad som *Stangen*. Denna udde nämns visserligen av Røjder men förs sedan ur diskussionen. *Stängenäs* behandlas i bokens inledning och saknas därmed – såsom redan påpekat – i bokens ortnamnsregister.

I avsnittet Några gamla namntyper hänvisas man under *säter* till artikeln om *Bra- stad*, (*j*) *Bragasætre* 1391, där förleden med stöd av SOL uppges innehålla ett ånamn på *Brag-* (s. 8 f.); många härmed samhöriga ord tas upp, men läsaren får själv sluta sig till betydelsen 'den glimrande' e.d. Mot Roger Wadströms ansättande av fvn. *setr* 'skogsäng, skogsmark' o.d. i efterleden, framför Røjder tanken att man i stället bör knyta traktens *säter*-namn västerut och därmed utgå från fvn. *sætr* 'fäbodställe'. Här

hade hon gärna fått utveckla *sætr*-hypotesen som utan tvekan kittlar läsarens nyfikenhet, särskilt som redogörelsen för *Brastad* också utgör huvudartikel för denna efterled. På s. 18 behandlas *Heden*, som av uttal och belägg att döma verkar vara bildat till *hed*, men i stället för detta ord lyfts appellativet *häd* 'höjd' in. Längre ner uppges som ursprungligt läge en ganska låg bergknalle, vilket då, utan att det påpekas, borde tala för *häd*. Men hur förklaras i så fall de äldre beläggen och uttalet av *Heden* – de tycks ju peka mot *hed*? Läsaren lämnas här frågande huruvida *hed* eller *häd* ligger bakom namnet.

Upplysningen att *Blådjuperöd* skulle ha »[h]uvudton på efterleden» (s. XXXVI) stämmer inte, vilket framgår av uttalsuppgiften efteråt – »huvudtonen» ligger på *-djupe-*, dvs. förledens efterled. När namnet med äldsta belägg (*j*) *Bladiupu rudi* 1391 närmare skärskådas på s. 67, ifrågasätter Røjder Evald Lidéns antagande att förleden skulle innehålla ett sjönamn **Bladiupi* 'den blådjupe'. Hon påpekar att inget lämpligt tillräckligt djupt vatten finns i närheten. I stället föreslås att *Blådjuperöd* skall tolkas som 'röjningen som ligger djupt in i mörka skogen'. Hon nämner att gården ligger där det »tidigare var urskog och vildmark i mycket högre grad än nu». Røjders tolkning är utan tvekan tänkvärd.

Om *Näverkärr* (s. 114) lämnas den intressanta sakuppgiften att det vid utdikning av den förutvarande kärrmarken har påträffats björkstammar, varefter följer ett par exempel på nyttjande av näver. Såväl uttalet som de äldsta beläggen visar att gårdsnamnet *Alsäck* återgår på ett *Asäck* med syftning på »en sorlande, bubblande, liksom jäsande bäck» som rinner förbi gården (s. 148). Dessutom upplyses att det bland annat växer al i bäckravinen; kanske det förklarar den urspårade namnformen. Det framgår att norska dialektord och danska ortnamn stöder etymologin. Här skulle också det småländska sockennamnet *Asa* som nu senast i SOL (s. 27) har tolkats i första hand som ett sjönamn fsv. **Asi* 'den brusande, sjudande' ha kunnat vara till hjälp. Förklaringen till *Stora* och *Lilla Kornö* (s. 176 f.) är fyndig. Sädesslaget korn kallas i folkmålet *bygg* n., högsta punkten på Kornöarna heter *Bygget* (accent 1) och liknar utifrån havet »ett byggkorn i gulröd granit». Namnet skulle då vara satt av folk utifrån. *Bonlarsgården* i Lyse (s. 192) tycks kanske främmande i bohuslänsk namnmiljö, men namnet förklaras av att dalkullan Bonlars Karolina Jonsson, född 1869 i Malung, en gång flyttade till Lysekil och bildade familj.

Flera färgfoton kompletterar etymologierna. Bilden på den sköldliknande kullen som bynamnet *Sköllungen* ytterst går tillbaka på framstår för mig som särskilt illustrativ (s. 47).

Grovt räknat upptar ortnamnsregistret drygt 1 500 namn. I boken behandlas sålunda en stor mängd namn, flertalet med etymologiska och andra kommentarer. Att en del fel då kan ha uppstått är väl inget att säga om, men en noggrannare genomgång av manus före sättningen, hur tidskrävande och enahanda den än hade tett sig, skulle ha kunnat avlägsna en hel del brister. Återigen med tanke på bokens rikedom på namn, är det förstärkt att besök vid alla namngivna lokaler inte har varit praktiskt möjligt, särskilt som flera av bebyggelserna idag är försvunna, ibland med okänt läge. Att tolkningen under de omständigheterna ofta måste stanna vid det ordsemantiska känns kanske otillfredsställande för namnforskaren men ändå begripligt. Andra läsare, det må vara ordsbor, inflyttade eller helt enkelt folk med intresse för denna del av Bohuslän, uppskattar i stället att man i sin hand kan hålla en bok med ett rikt och intressant namnmaterial som man långt ifrån lika lättvindigt skulle ha fått fram genom sök i digitaliserade ortnamnsregister eller vid arkivbesök.

Medarbetarna, både nuvarande och förutvarande, vid Avdelningen för arkiv och forskning i Göteborg är härmad att lyckönska till slutförandet av serien Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län.

Lennart Hagåsen

Onoma. Journal of the International Council of Onomastic Sciences 53 (2018). Editor-in-chief: Oliviu Felecan. 124 s. Cluj-Napoca (Romania): Editura Mega 2020. ISSN 0078-463X. eISSN 1786-1644. Länk: <https://onomajournal.org/vol-53-2018/>

Den här volymen i en av de få internationella namntidskrifterna, nu äntligen med en utgivningstakt som motsvarar årtalen, har som tema »Explorations in literary onomastic theory». Det rör sig alltså om studier inom det något elusiva området litterär onomastik, med tonvikt på teorier ägnade åt detta. Volymen innehåller, förutom en kort introduktion av gästredaktörerna Martyna Katarzyna Gibka och Richard Coates, sex uppsatser på temat, varav tre är skrivna av redaktörerna själva.

Engelsmannen Richard Coates' uppsats utgår från hans allmänna teori om namn och namngivning, The Pragmatic Theory of Properhood (TPTP), och hur den kan appliceras på namn i litteratur eller annan fiktion. Han tar bl.a. upp frågor som om namn egentligen kan översättas och vilken roll för läsaren ett namns etymologi egentligen spelar i ett litterärt verk. Viss tyngdpunkt läggs också på frågan om hur »cratylic names» (ungefär 'symboliska namn') uppfattas av olika läsare, och Coates understryker att även om författarintentionen inte alltid går fram kan texten ändå fungera som litteratur.

Därnäst följer en uppsats av den tjeckiska forskaren Žaneta Dvořáková som framförallt behandlar litterära namns funktion. Hon utgår från tidigare forskning, främst tysk och tjeckisk, och delar upp funktionerna i identifikation, karakterisering, mytologisering, associationer, symbolisering, klassificering, estetisering och illusionsskapande. Till varje funktion ger hon väl valda exempel ur litteraturen. Fyra föregångares indelningar presenteras i en sammanställning som tydliggör hur många sätt det finns att betrakta och analysera även litterära namn. Två figurer visar olika relationer mellan namn, bärare, läsare och författare respektive text, namn, litterär och kulturell kontext.

De två följande uppsatserna av Martyna Katarzyna Gibka handlar egentligen om samma sak. Förf. presenterar sin modell för hur fiktiva gestalters namns funktion kan analyseras utifrån en s.k. tvåaktsteori. Den första funktionstypen är baserad på namngivningsakten, och ses som den permanenta, medan den andra, momentana, är baserad på hur namnen används i fiktionen. I den första uppsatsen används modellen för att analysera namn i romaner och i den andra för att göra motsvarande i TV-serier. Med ganska intrikata modeller visas hur namn, namnbärare, författare, användare osv. hänger ihop i den första funktionen. För den momentana funktionen finns ett tjugotal olika underfunktioner som beror på relationen mellan t.ex. namn och namngivare, namn och läsare, namn och användare (i fiktionen). Motsvarande modeller ges

för namn på gestalter i TV-serier där enda skillnaden tycks vara att författaren bytts ut mot »the script team». Det hade varit intressant och givande om förf. hade tagit upp skillnader mellan hur romaner och TV-serier konstrueras dramaturgiskt, hur de konsumeras på olika sätt och vad detta kan ha för konsekvenser för uppfattningen av gestalters namn. Positivt är dock att förf. gör ett försök att applicera en onomastisk modell på en fiktiv skapelse, som inte är i läsbar form. Tidigare forskning inom litterär onomastik har ju varit inriktad mot framförallt fiktionsprosa och tryckta utgåvor av dramatiska verk.

Volker Kohlheim utgår i sin uppsats från Roman Jakobsons ord om att poesi är en total omvärdering av alla värden så som vi känner dem i den verkliga världen. Han menar att namnets roll i litteraturen inte främst är att identifiera utan att skapa och vidmakthålla en litterär gestalt. För att åstadkomma detta krävs att faktorer som i verklig kommunikation upplevs som försvårande och störande ges en framträdande roll i det poetiska språket. Ambivalens och mångtydighet i namngivningen är två sådana hjälpmedel för den litteräre författaren, liksom ljudsymbolik och metaforer. Kohlheim påpekar också att detta kan fungera också för vilka ortnamn som väljs, en glädjande utvidgning eftersom fokus ofta ligger på antroponymisk namngivning inom den litterära onomastiken.

Den tematiska delen av tidskriften avrundas med Grant Smiths vad man kan kalla fall-studie av namnen i Shakespeares Stormen. Smith utgår (som i flera av sina tidigare verk) från att alla namn kan tolkas symboliskt, men att det symboliska och hur det uppfattas varierar över tid. Uppsatsen är en del av hans analyser av samtliga Shakespeares komedier och Grant påpekar att namnen och deras symboliska betydelser i Stormen kan ses som en sammanfattning av hans verk. Namnen analyseras och tolkas utifrån sina etymologier och även utifrån hur de kan ha uppfattats av den samtida publiken.

Onoma 53 avslutas med tre korta recensioner, två av verk inom litterär onomastik av Gibka och Kohlheim, och en konferensvolym utgiven av de flitiga namnforskarna i Baia Mare, med titeln *Onomastics between sacred and profane*, red. av Oliviu Felecan.

Att litterär onomastik tycks vara en vital forskningsgren i många länder är den här volymen ett glädjande exempel på. Den skulle dock ha varit ännu mer intressant om någon av de många italienska forskarna i ämnet hade berikat den med sina perspektiv, liksom om något bidrag från Norden hade funnits.

Katharina Leibring

Onoma. Journal of the International Council of Onomastic Sciences 54 (2019). Editor-in-chief: Oliviu Felecan. Guest editor: Lasse Hämäläinen. 243 s. Cluj-Napoca (Romania): Editura Mega 2020. ISSN 0078-463X. eISSN 1786-1644. Länk: <https://onomajournal.org/vol-54-2019/>

Onoma 54 er et temanummer der er tilegnet unge navneforskere. Det vil altså sige at temaet er rettet mod forfatterne og ikke mod artiklernes faglige indhold. Ud over temaet indeholder bogen også to bidrag uden for temaet, hvilket er praksis i Onomas temaudgivelser, da man ønsker at give mulighed for publicering selvom et givent emne

ikke lige rammer temaet. Udgivelsen har taget udgangspunkt i den første ICOS-sommerskole i Helsingfors 2019 for ph.d.-studerende og andre viderekomne studerende, hvor deltagerne har arbejdet med emner som er resulteret i flere af udgivelsens artikler. Nummerets gæsteredaktør, Lasse Hämäläinen, var også tilknyttet sommerskolen i Helsingfors, og han introducerer bogens temadel med en redegørelse for baggrunden i sommerskolen i Helsingfors, og hvordan de studerende har arbejdet med deres tekster i workshops i løbet af kurset.

I sin indledning refererer Hämäläinen alle artiklernes indhold så det vil jeg ikke gentage her, men blot nævne forfatterne og de undersøgte områder. De første fem artikler omhandler stednavne fra meget forskellige vinkler: Sara Racca har undersøgt forskelligheder i brugen af den lokale dialekt og standartitaliensk i mikrotoponymien i Marene i Norditalien i et navnemateriale hun selv har indsamlet gennem dybdegående interviews med lokale beboere. Soňa Wojnarová ser på de udfordringer der er ved at sammenligne stednavne som indeholder farvebetegnelser, i to forskellige sprog, finsk og tjekkisk. Hun problematiserer de to sprogs forskelligheder i forhold til orddannelse og i forhold til forståelsen af hvilke farver/farvenuancer forskellige farvebetegnelser faktisk refererer til, men også forskningens forskellige traditioner i forhold til kategorisering af navne som medfører uens kategorier som er svære at sammeligne. Wen Ge har set på hvordan den norske navnelovs bestemmelser om dialektale præg i adressenavnes stavemåder kommer til udtryk i to kommuner i Hardanger i Vestnorge. Han finder at stavemåderne ofte er meget tæt på standart nynorsk, men også at der er en vis grad af dialektale stavemåder som er blevet accepteret. Dorcas Zuvalinyenga og Alan Libert har belyst hvordan stednavne konstruerer identitet for indbyggerne i forbindelse med forskellige, særlige historiske og kulturelle forhold i Bindura, Zimbabwe. Deres studie viser hvordan stednavnene konkretiserer folks kollektive hukommelse ved at fastholde deres erfaringer, så et områdes stednavne danner en diskurs over dets historie, kultur og sociale hukommelse og bidrager til både individets og fællesskabets identitet. Fatemeh Akbari har undersøgt navne på persiske restauranter i Wien, Østrig. Hun finder det mest udbredt at navnene tager udgangspunkt i Irans geografi eller persisk litteratur, historie og mytologi samt persiske personnavne. Netop valget af at signalere oprindelsen af restaurantens mad gennem sproglige valg i restaurantnavnet, er essentielt i forhold til det produkt der sælges, og i forhold til at vise autenticitet.

Temadestens sjette artikel omhandler produktnavne i computerspil. Oleksandra Kuzmenko har undersøgt hvordan produktnavne er konstrueret i computerspilserien Fallout og finder at de fleste navne er semantisk motiverede – altså er dannet af ord som fortæller om produktets egenskaber. Netop med afsæt i dette kunne det have været passende med bare nogle få ord om grænsen mellem appellativer og proprietær, men dette bliver ikke direkte adresseret i artiklen.

De sidste fire artikler i bogens temadel omhandler personnavne. Simone Gentile har analyseret indo-iranske personnavne i Mitanni og fundet at de svarer til typologien for vediske og oldiranske navne både morfologisk og semantisk. De fortæller om et miljø som har værdsat heste, vogne, præmier og sandhed og således passer de godt med den mere generelle indoeuropæiske navnetradition. Elisabetta Rossi har undersøgt overklassens fornavnevalg i 1500-tallet i byen Chieri i Piemonte i Norditalien. Hun finder at hovedparten af byens indbyggere generelt har kristne, religiøse navne, mens overklassen i højere grad end byens øvrige indbyggere vælger klassiske navne. Interessant er det også at der er en langt større forekomst af litterære navne fra samtidens litteratur hos overklassens kvinder end hos overklassens mænd og byens

øvrige indbyggere. Anna Elizabete Grike har gennem en række interviews undersøgt nutidens valg af fornavne til babyer i Letland. Hun diskuterer flere aspekter som har indvirkning på navnevalg, fx navnedage i almanakken og at et *r* i et navn skulle være særligt kraftfuldt. Navnevalgene som afspejles i undersøgelsen viser påvirkning fra mange forskellige præferencer hos de navngivende forældre og kan vise påvirkning fra etnisk tilhørsforhold, lokalt vs. globalt perspektiv og meget mere. Ksenia Eskola og Lasse Hämäläinen har undersøgt navngivning af børn hos det russiske mindretal i Finland i tiden efter årtusindskiftet og finder at navngivning med russiske navne sker oftere i områder med mange russere, men at finske og internationale navne også bruges. Hos drenge er russiske navne hyppigere end hos piger som oftere end drengene får internationale navne.

Som nævnt finder jeg artiklerne gennemarbejdede og velstrukturerede, men de meget forskellige emner er jeg ikke alle lige fortrolig med. Nogle af forfatterne har haft en god fornemmelse for dette, fx placerer Racca både den topografiske, sproglige og historiske situation i Marene, og Zuvalinyenga og Libert giver en god introduktion til Binduras og Zimbabwes historie så man kan følge deres argumentation med baggrund i netop det. Men enkelte steder kunne jeg godt have brugt mere baggrunds-information. Det gælder naturligvis emner som ligger langt fra det jeg selv beskæftiger mig med. Eksempelvis tager Kuzmenko det for givet at man ved hvad computerspillet Fallout går ud på, og at man er helt med på hvad en »post-apocalyptic world« præcist er. Her kunne godt have været forklaret lidt mere bassalt hvad spillet går ud på, hvordan man spiller det, og hvad man skal bruge de varer til som er undersøgelsens omdrejningspunkt. Vi er ikke alle digitale indfødte, og hvis man vil ud til de ikke helt unge læsere, så er det nødvendigt med en introduktion som givet vist vil forekomme banal for forfatteren. Dertil savner jeg i Gentiles artikel en kort oversigt over de lingvistiske sammenhænge mellem sanskrit, persisk, vedisk, hittitisk m.m. og kilderne til disse sprog. Den geografiske sammenhæng forklares ganske vist, men der er generelt i artiklen en hel del – for mig – indforståede ting som det lader til at forfatteren mener alle potentielle læsere ved. Et eksempel er at der på s. 145 nævnes et græsk-iransk navn med græske bogstaver uden en omsættelse til latinske bogstaver. Når man er nødt til at lave søgninger på internettet flere gange gennem en artikel, mener jeg at forfatteren har forsømt at forklare baggrundsstoffet godt nok. Måske har de unge forfattere endnu ikke en fornemmelse for hvad mange læsere har brug for hjælp til, eller også har de en lille frygt for at skrive noget banalt eller trivielt. Det kunne man godt – helt generelt og ikke kun i Onoma – tænke på når man er redaktør eller udgiver. Man bør måske tænke på ikke kun at vælge fagfællebedømmere specifikt inden for et aktuelt emne, men også nogen lidt uden for emnet som netop ville kunne identificere steder som er for indforståede.

I den ikke-tematiske del af udgivelsen findes to bidrag. Det ene er af Rex Taylor som har skrevet om memoriale gadenavne i Languedoc med fokus på navngivning og omnavngivning efter den franske revolution. Her er gadenavnene blevet brugt som et middel til at afvise fortiden og retfærdiggøre samtiden, særligt når det gælder memorialnavne efter personer kendt fra det tredje franske rige (1870–1940) som var en lang æra i fransk sammenhæng og samtidig en periode hvor byerne voksede med voldsom hast. Disse navne kan danne en national identitet, men de kan også bruges af regimerne som propaganda og til hævn og legitimering. Det andet bidrag er et kort indlæg af Enzo Caffarelli som består i en korrektion til indledning i Onoma 53 hvor det siges at Journal of Literary Onomastics er det eneste tidsskrift som er dediceret til litterær

onomastik. Caffarelli gör imidlertid opmærksom på at der også findes en righoldig italiensk litteratur om litterær onomastik.

Det skal understreges at mine ovennævnte kritikpunkter ikke er altoverskyggende, men snarere ment som et godt råd til andre forfattere som har emner som ikke alle de potentielle læsere har lige godt fod på. *Onoma* 54 er virkelig god og en glimrende indføring i et bred vifte af eksempler på aktuel navneforskning blandt yngre navneforskere. Udgivelsen er en interessant og forbilledlig måde at hjælpe unge forskere i gang med deres forskerkarriere og give dem en chance for at komme bredt ud til et stort onomastisk interesseret publikum. Den brede vifte af forskelligartede emner blandt de unge forskere giver desuden en god fornemmelse af navneforskningen som et fag der fornyer og udvikler sig.

Birgit Eggert

Onoma. Journal of the International Council of Onomastic Sciences 55 (2020). Editor-in-chief: Oliviu Felecan. 325 s. Cluj-Napoca (Romania): Editura Mega 2021. ISSN: 0078-463X; e-ISSN: 1783-1644. Länk: <https://onomajournal.org/vol-55-2021/>

Volym 55 av *Onoma* består till allra största delen av artiklar om forskning som presenterades vid konferensen *Personal Names and Cultural Reconstructions* som ägde rum vid Helsingfors universitet den 21–23 augusti 2019. Konferensen avslutade också forskningsprojektet *Personal name systems in Finnic and beyond: Reconstructing the concepts of name giving in cultural layers of prehistory*. Sjuttiosex forskare från tjugoåtta olika länder deltog i konferensen. I anslutning till konferensens tre huvudföredrag, fyrtiosex uppsatspresentationer och nio posterpresentationer har volymens redaktörer Lasse Hämäläinen, Jaakko Raunamaa och Johanna Virkkula tagit in 14 artiklar som täcker många aspekter av europeisk, afroamerikansk, sydafrikansk och israelisk antroponymi. Ett flertal är historiska medan andra behandlar namnsystem i nutida sammanhang. Artiklarna är upplagda kronologiskt, med avstamp i förhistorien och avrundat med utforskande av dagens situation.

Onoma 55 avslutas med en artikel om onomastisk terminologi, en recension av en bok om namngivning i nazisttidens Tyskland och en uppskattning av den framlidne professor Nicolae Felecan's liv och arbete.

Konferensen hade tre huvudtalare, varav två som behandlade namn med förhistoriska rötter har bidragit till volymen. Aleksandar Lomas artikel jämför användningen av ord för 'häst' och 'ulv' som led i sammansatta mansnamn i olika indoeuropeiska språk. Även om båda har krigiska associationer används de olika: medan 'ulv' förknippades med krigarens egenskaper har ord med betydelsen 'häst' i namnen en funktion att markera krigarens innehav eller för att utmärka hans position. Ord för 'ulv' har senare varit produktiva i meningslösa namn.

Den andra huvudtalaren, Frog, fokuserar sin artikel på finska och karelska personnamn med bakgrund i mytologi och jämför dem med respektive relevanta gudomlig-

heter. Han visar hur mytologibaserade namn inte bara kan tolkas bättre med kunskap om det förflutna utan också kan berika den förståelsen.

Caterina Saracco jämför vandalernas och islänningarnas medeltida system för personnamn, inbegripet namnens morfologi och semantik. Studien visar att personnamnen bland dessa två germanska folk hade många gemensamma drag. Till skillnaderna hörde att vandalerna inte längre utnyttjade zonymer eller theonymer som namnelement. En stor del av skillnaderna förklaras av olika externa kontakter över en längre tid och kontakter som för vandalernas del var intensivare än dem som islänningarna påverkades av.

Sofie Laurine Albris jämför skandinaviska personnamn från järnåldern med samtida djurkonst avbildad i Skandinavien på tyger, vapen, hästselar, dryckeskärl, möbler och smycken. Hon identifierar likheter som utmanar uppfattningen att de dåtida namnen inte eftersträvade semantisk mening. Hon drar slutsatsen att djurkonst och många personliga namnelement på liknande sätt avsågs uttrycka identiteter i järnålderssamhället.

Rosa och Volker Kohlheim studerar medeltida namnskick på basis av dokument från södra Tyskland på 1300- och 1400-talen och speglar förändringar i namnskicket mot pågående förändringar i mentalitet, relaterade till ny individualism och kristendom. Enligt författarna är uppkomsten av nya, religiöst motiverade personnamn och nya typer av beskrivande smeknamn exempel på samtida förändringar.

Oliver Blomqvists artikel handlar om finska namn som finns i olika typer av senmedeltida svenska dokument, vilka ofta innehåller ett hemortsbaserat tillnamn. Skrivarna använde i många fall finska lokativa kasusändelser på tillnamnen och författaren visar metodiskt på ett mönster som avslöjar att ett flertal skrivare var kunnigare i finska än vad man tidigare trott.

Darius D. Ivoska har studerat dokument från det mångkulturella medeltida Preussen och redogör för hur preussisk och litauisk namngivning påverkas av de slaviska och tyska namnskicken som baserar sig på dubbla namn, liksom för trenden att helt övergå till kristna namn.

Daiva Sinkevičiūtės artikel granskar kritiskt tidigare forskning som påstått att nya slaviska inslag i det medeltida litauiska namnskicket skulle vittna om en tidig våg av östligt ortodox inflytande. Hennes studie undersöker några kristna namnstammar som förekommer i sammansatta namn i källor om Litauen och drar slutsatsen att vissa kristna namnelement, som tidigare ansågs inkomna från östslaviskt språkområde, lika väl kunde ha nått litauisk namngivning via polskt språkområde.

Birgit Eggert undersöker namn bevarade i Danmark från det förkristna vikingatida namnskicket med särskilt fokus på en samling dokument från 1700-talet, som alltså föregår renässansen för vikingatida namn århundradet därefter. Artikeln visar hur digitaliseringen kan förändra det vi vet om var och bland vilka socialgrupper namnen har bevarats, vilket tidigare varit svårt att studera. Eggert inbjuder till mer forskning.

Lars-Jakob Harding Kællerød undersöker danska kvinnonamn härledda från mansnamn med suffixet -ine. Författaren påvisar hur härledningsmönstret blev allt mer kreativt, mångsidigt och produktivt i Danmark under 1800-talet, särskilt i tätorter och för att föra vidare förfäders namn i släkter.

Anna-Maria Balbach skriver om namn på afroamerikaner i USA med hjälp av oöversägligt källmaterial, nämligen tidningsartiklar från 1600-, 1700- och 1800-talen och den information de ger om förrymda slavar och deras namn. Slavars namn i gemen konvergerar delvis över århundradena med namnen för fria personer, men de tenden-

ser som kan utläsas i materialet slår betydligt starkare igenom bland namnen på de förrymda slavarna. Här föreslår skribenten med fog att skillnaderna speglar maktrelationer och låg status.

De övriga tre artiklarna i volymen behandlar moderna personnamn. Bertie Neethling undersöker personnamn bland de så kallade »färgade» i Sydafrika, en minoritetsbefolkning som historiskt har blandad etnisk bakgrund men som till följd av apartheidssystemet blev definierad som grupp och som idag fortsatt uppvisar ett mått av självidentifikation. Neethling diskuterar flera frågor relaterade till färgades namn och identitet, och noterar vissa paralleller till namn bland afroamerikaner i USA.

Anna Choleva-Dimitrova, Maya Vlahova-Angelova, Nadezhda Dancheva och Gergana Petkova diskuterar moderna trender inom förnamnskick på bulgariskt språkområde och problematiserar deras relation till en bulgarisk identitet. Liksom i de flesta andra språkområden diversifieras namnbeståndet snabbt. Som förväntat uppvisar bulgarisk namngivning både internationella intryck och bulgariska drag. Allt detta påverkar bruket av patronymer, som är en del av hur bulgariska namn är uppbyggda.

I volymens sista konferensrelaterade artikel beskriver Malka Muchnik en renässans för bibliska namn i det nutida hebreiska namnskicket. Även om Israel blir allt mer sekulärt, har bibliska namn återvunnit terräng under de senaste decennierna. Detta gäller oftare mans- än kvinnonamn, säkerligen föranlett av det mindre antalet kvinnor som nämns vid namn i Bibeln. En fascinerande observation öppnar sig för läsare som är bättre förtrogna med europeiska traditioner av gammaltestamentligt namnskick: många namn på manliga karaktärer ges numera som kvinnliga eller unisexnamn, delvis möjliggjort av hur genuskongruens med namnbäraren rent grammatikaliskt sett kan saknas i namnet.

Denna Onoma-volym 55 redovisar forskning av till synes god vetenskaplig kvalitet. Typiskt för modern namnforskning är tvärvetenskapligheten, vilket gör fynden relevanta och intressanta för andra discipliner, bl.a. med kopplingar till historiska och sociala teman. Volymen representerar ett starkt bidrag inte bara för lingvistik. Den erbjuder också mervärde för arkeologi, digital humaniora, folkloristik, geografi och historia, och för deras inbördes relationer.

Ställvis stannar greppet i artiklarna på en ganska deskriptiv nivå, men även det kan vara meningsfullt, som då t.ex. Kællerød eller Muchnik bringar ordning i stora korpusar och lyckas avslöja nya intressanta mönster av generellt intresse. T.ex. Loma, Frog och Kohlheim visar hur man genom att lägga nya perspektiv på mer begränsat material kan dra nya slutsatser. Volymen uppvisar också exempel av bl.a. Albris, Blomqvist, Sinkevičiūtė och Balbach, på hur man kan utmana tidigare forskning genom tydligt strukturerad argumentation, som kan utvärderas mot faktiska data. En del av artiklarna är högst relevanta för aktuell samhällsdebatt då de visar hur namn kan fungera både som markörer av gruppstillhörighet och som diskriminerande eller pejorativa identifierare av marginaliserade minoriteter.

Johan Schalin

Onoma. Journal of the International Council of Onomastic Sciences 56 (2021). Editor-in-chief: Oliviu Felecan. Guest editor: Anna Choleva-Dimitrova. Cluj-Napoca (Romania): Editura Mega 2021. ISSN 0078-463X, e-ISSN 1783-1644. Länk: <https://onomajournal.org/vol-56-2021/>

Den 56:e årgången av den internationella namntidskriften *Onoma* har temat Dynamics of the anthroponymic system. En inledande artikel av årgångens gästredaktör, Anna Choleva-Dimitrova, som är verksam vid Institutet för det bulgariska språket inom Bulgariska vetenskapsakademien, ger en kort översikt av de olika tematiska artiklarna. Dessa berör huvudsakligen påverkan på personnamnsskicket till följd av politiska förändringar, globalisering, migration och tvåspråkighet. Sju av dem analyserar namn från de senaste decennierna. Två artiklar behandlar historiskt namnmateriel.

Följande artiklar faller under volymens tema: Dynamics of the modern Hungarian given name system (Mariann Slíz, Tamás Farkas, Ungern) behandlar förnamnsskickets utveckling i Ungern under de senaste fem decennierna; Tendencies in the development of contemporary official anthroponomy in Czechia and Slovakia (Milan Harvalík, Iveta Valentová, Slovakien) behandlar förnamnsskickets utveckling från 1989 fram till i dag med särskilt fokus på de politiska förändringarna 1989 och Tjeckoslovakiens delning i Tjeckien och Slovakien 1992; Dynamics of first names in the Bulgarian anthroponymic system (according to official first names in the city of Sofia, in the years 2007 and 2014) (Anna Choleva-Dimitrova, Maya Vlahova-Angelova, Nadezhda Dancheva, Gergana Petkova, Bulgarien); Changements anthroponymiques et migration : la commune de Certeze, au nord-ouest de la Roumanie (Adelina Emilia Mahali, Rumänien) behandlar förnamnsskickets utveckling efter 1990 i ett område i nordöstra Rumänien; Personal nicknames from the Jadar region (Mirjana Petrović-Savić, Serbien) analyserar binamn insamlade 2026–2017 i provinsen Jadar i Serbien; Middle English names of workers in metal: Etymology and functioning as common nouns and proper names (Oksana Dobrovolska, Ukraina) analyserar binamn som ingår i The Oxford English dictionary, Middle English dictionary (Ann Arbor 1952–2001) och P. H. Reaney, A dictionary of British surnames; Parallel naming practices or names in contact? The example of Syrian first names in Sweden (Linnea Gustafsson, Sverige) analyserar förnamn på syriska medborgare i Sverige 2014–2018 i jämförelse med svenska medborgares förnamn (fonologi, frekvens); Impact of bilingualism and the difficulties of having minority-specific names in another dominant society: Turkish context for minority Kurdish society (Süleyman Kasap, Turkiet); First names of Zagreb Jews from the beginning of the 19th century until World War Two (Igor Kusin, Kroatien).

Årgången innehåller också fyra ortnamnsartiklar, som alltså faller utanför huvudtemat: Geographical markers in church names. A synergy of corpus linguistics and linguistic landscape methodologies (Osei Yaw Akoto, Ghana), en studie baserad på 1654 namn på kyrkor i Ghana; A case study of sacred springs in Denmark (Johnny Grandjean Gøgsig Jacobsen, Danmark); Not by any other name. The onomastics of government schools in New South Wales, Australia (Colin Symes, Australien); Street naming practices. A systematic review of urban toponymic scholarship (Mihai S. Rusu, Rumänien), en granskning av artiklar på engelska 1940–2015 om principer för gatunamnsgivning.

Sju recensioner av nyutkommen onomastisk litteratur avslutar årgången, bl.a. av en Uppsalakonferensrapport, The economy in names. Values, branding and globalization.

Proceedings of Names in the Economy 6. International conference, Uppsala, 3–5 June 2019 (Uppsala 2021).

Mats Wahlberg

Place Names and Migration. Proceedings of the Symposium in Vienna, 6–8 November 2019. Ed.: Allison Dollimore & Peter Jordan. 286 s. Hamburg: Verlag Dr. Kovač 2021. (Name & Place. Contributions to Toponymic Literature and Research 9.) ISBN 978-3-339-11844-8. eISBN 978-3-339-11845-5.

Place Names and Migration är den nionde boken i serien Name & Place. Contributions to Toponymic Literature and Research sedan denna påbörjades år 2011. Samtliga volymer innehåller handlingar från antingen symposier och konferenser eller s.k. Working Group Meetings inom ramen för arbetet i UNGEGN (United Nations Group of Experts on Geographical Names). Serieredaktörerna Peter Jordan och Paul Woodman betonar i sitt förord till serien att toponymi (ortnamnsforskning) förvisso är en underdisciplin till onomastik (namnforskning) mer generellt men samtidigt utgör ett mycket brett, tvärvetenskapligt ämne med möjliga ingångar från t.ex. allmän lingvistik, geografi, kartografi, juridik samt från olika historiska och kulturhistoriska vetenskaper. Och tittar man närmare på några av de tidigare volymerna i serien inser man lätt att detta stämmer; där behandlas t.ex. ortnamnsförändringar och deras orsaker, exonymbruk, ortnamn och kartografi och – i den nu aktuella nionde boken – ortnamn och migration.

Även denna volym emanerar från ett symposium, nämligen ett festarrangemang i Wien den 6–8 november 2019 med anledning av att the Austrian Board on Geographical Names / Arbeitsgemeinschaft für kartographische Ortsnamenkunde (AKO) firade sitt 50-årsjubileum. Symposiet hölls under överinseende av the Joint ICA/IGU Commission on Toponymy, som är en gemensam arbetsgrupp med representanter från de globala organisationerna International Cartographic Association (ICA) och International Geographic Union (IGU). Hela 95 deltagare från 19 länder i 5 kontinenter deltog i symposiet, bland dessa även representanter för namnorganisationerna UNGEGN och ICOS (International Council of Onomastic Sciences). Av de 26 föredrag som hölls vid symposiet har 18 resulterat i artiklar i den här recenserade boken, skickligt redigerade av Allison Dollimore och Peter Jordan. Alla artiklar i boken är intressanta i sig. De berör en mängd olika språk liksom namnmiljöer av geografiskt, socialt, historiskt och politiskt vitt skilda slag. De ger värdefulla inblickar i mer eller mindre lokala förhållanden och problem i olika delar av världen och de rör såväl dagsaktuella situationer som historiska skeenden. I en kort recension som denna kan dock enskilda bidrag bara beröras undantagsvis.

Boken är indelad i tre sektioner, varav den första innehåller dels en introduktion till själva forskningsfältet ortnamn och migration (P. Jordan), dels tre artiklar om »trans-continental contacts». I dessa beskrivs hur holländska namn spreds över jorden under 1600- och 1700-talet, hur feniciska namn etablerades i Mellanöstern och Nordafrika samt hur italienska namn har färdats över havet till Nord- och Sydamerika.

Mycket klagörande och instruktivt är Peter Jordans inledningskapitel, där han ger en nyttig översikt över grundläggande begrepp, diskuterar olika skäl till och effekter av migration samt exemplifierar olika typer av migration (t.ex. inom en nation eller mellan nationer och kontinenter). Han spaltar därefter upp sambandet mellan ortnamn och migration i ett antal mer allmänna frågor av typen: Hur förhåller sig migranterna till redan existerande namn – sina egna och de som används i den nya värdmiljö de kommer till? Tar de med sig namn hemifrån och i så fall vilka namn och på vad? Om inte – hur väljer de nya namn? Hur ställer sig det mottagande värdsamhället till immigranternas namnbeteende och namngivning? Sätter värdsamhällena namn på immigranternas miljöer (kanske ironiska eller nedsättande)? Etc. Etc. Svaren beror i hög grad på vilka immigranterna är, vilken status, prestige och politisk makt de har, och om migrationen kan beskrivas i termer av erövring, kolonisation, flykt, arbetsinvandring, handel, upptäcktsfärder, kulturell appropriering eller på något annat sätt. För att ge illustrativa exempel och möjliga svar hänvisar Jordan föredömligt till artiklar och fördjupningar både i och utanför den nu aktuella volymen. Det är således en stor vinst att ha läst Jordans inledning innan man tar sig an de enskilda bidragen i övrigt.

De båda andra sektionerna i boken rubriceras som »Extra-European situations» och »European situations» och består av konkreta exempel och fallstudier från olika delar av världen – utom och inom Europa. Här skildras t.ex. hur ortnamn påverkats av migrationen i Korea före och under 1950-talets krig, av immigration till Taiwan sedan 1600-talet och av hokkien-talande immigranter från sydöstra Kina till Batavia på ön Java (Indonesien) från 1700-talet och framåt. Om någon enskild artikel förutom Jordans inledning ska lyftas fram som särskilt innehållsrik och tänkvärd kan det vara Philip Matthews bidrag om den brittiska kolonisationens konsekvenser för ortnamnskicket i Nya Zeeland. I en kronologiskt upplagd skildring med teoretiska ansatser, illustrativa, grafiska modeller och sakliga kvantitativa beräkningar beskriver Matthews den intrikata relationen mellan öarnas ursprungliga Māori-namn och de mer senkommande engelskspråkiga namnen (Pākēha names). Matthews använder för övrigt genomgående *geonames* i stället för *geographical names* eller *place names*, vilken naturligtvis är en kort och praktisk term, men ändå känns den en smula svårsmält i sammanhanget.

De allra flesta av de nio artiklarna med helt europeisk utgångspunkt rör Central- och Östeuropa. Vi hittar bland dessa – bara för att nämna några – en studie över slovenska namn i österrikiska Kärnten och östra Tyrolen, en annan om diakrona ortnamnslager i södra Polen, orsakade av vågor av migranter vid olika tider, en tredje om kroatisk migration till en lång rad europeiska länder samt en fjärde om migration till och inom Pannoniska bäckenet, ett något svårdefinierat område kring centrala Donau, där människor och språk har rört sig och mötts under många, många sekel.

Avslutningsvis är det lätt att konstatera att ortnamn och migration är ett givande forskningsfält, där många värdefulla studier redan har genomförts men mycket ändå återstår att göra. Äldre migrationsvågor och därav orsakade historiska skeenden måste fortsätta att granskas och klarläggas. Därtill är vår värld föränderlig, varför nya situationer ständigt uppstår, i vilka ortnamn och migration kolliderar. Den här boken visar också med all tänkbar tydlighet att forskningsfältet ortnamn och migration – liksom toponymisk forskning generellt – har mycket att vinna på att behandlas som den

mångvetenskapliga disciplin den nu alltmer blir, och till vilken många skilda ämnen kan bidra med idéer, kunskaper och fakta.

Staffan Nyström

Clas Tollin: Sveriges kartor och lantmätare 1628 till 1680. Från idé till tolv tusen kartor. 464 s. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (Handlingar. Antikvariska serien 58) och Riksarkivet (Skrifter utgivna av Riksarkivet 43). 2021. ISBN 978-91-88763-24-2.

I Sverige har det rika kartmaterialet från stormaktstidens första hälft under lång tid använts flitigt i namnstudier och bebyggelseforskning, vilket bl.a. många artiklar i NoB har visat. Den praktfulla boken *Sveriges kartor och lantmätare 1628 till 1690* av Clas Tollin, kulturgeograf och docent i agrarhistoria med mångårig erfarenhet av kulturmiljövärd och kulturlandskapsanalys, innehåller en ingående beskrivning av detta unika källmaterial, dess producenter och förutsättningar, och kommer förhoppningsvis att få ett varmt mottagande inte bara inom historisk geografi och lingvistik.

År 2005 gjorde den brittiska kartografihistorikern Elizabeth Baigent en bedömning av den tidigmoderna svenska lantmäterihistorien i ett jämförande europeiskt perspektiv, som är väl värd att notera:

Sweden's cartographical inheritance is unique because of its priority, its comprehensiveness, and its preservation [...]. No survey of European early modern cartography is complete without consideration of Sweden. Sweden's monarchs and ministers, with the surveyors in the field, produced its unrivalled heritage of seventeenth-century maps. (Baigent 2005 s. 60.)

Med detta citat avslutar Clas Tollin (s. 386) sin digra studie, och än en gång påpekar han att utan arbetet med de så kallade geometriska kartorna på 1630- och 1640-talen skulle det svenska lantmäteriet aldrig ha fått den grund, organisatoriska stabilitet och kunskapstradition som under de följande århundradena kom att känneteckna denna statliga myndighet. Den omfattande arkiveringen under Sveriges stormaktstid och den civila förvaltningens efterföljande, kontinuerliga och systematiska arkivvård har lett till att kartmaterialet har bevarats i en fullständighet och i ett skick som saknar motstycke i världen. När man läst denna storartade bok kan man bara instämma i författarens bedömning. Efter årtionden av intensiv forskning har han och hans grupp av doktorander och postdoktorala forskare besvarat frågorna om *var* och *när* de tidiga geometriska uppmätningarna ägde rum och, i viss mån, *hur* de utfördes. Däremot är det fortfarande inte slutgiltigt klarlagt varför den tidigmoderna svenska staten överhuvudtaget åtog sig denna kraftanstängning, vilket gjorde det nordeuropeiska riket – som under decennierna omedelbart före och under trettiåriga kriget försökte vinna överhöghet i hela Östersjöområdet – så unikt bland de samtida territorierna.

Efter bokens Inledning (s. 15–22), som är mycket användbar i ett didaktiskt perspektiv, följer sju större kapitel, vars rubriker ger en god bild av bokens innehåll: Bakgrund och förebilder (s. 22–60), Den geometriska kartläggningen. Organisation, per-

sonal och genomförande (s. 61–114), Kartornas innehåll, symboler och manér (s. 115–188), Karteringens rumsliga och kronologiska förlopp efter lantmätare och landskap (s. 189–314), Övergångstiden 1660- och 1670-talen (s. 315–334), Kartorna och verkligheten (s. 335–368) samt Sammanfattning och diskussion (s. 369–388). Fyra avslutande bilagor innehåller ytterligare information om kartläggarna, om kartorna och om var materialet förvaras idag. Förteckningar över förkortningar, litteratur och källor följs allra sist av ett person- och ett ortregister.

För att göra denna publikation mer förståelig, sätta dess ämne i en historisk och samhällelig kontext och framför allt för att illustrera dess värde för forskningen i Central- och Nordosteuropa, ges här nedan en kortfattad introduktion av det svenska lantmäteriet under tidigmodern tid. En kombination av karta och på kartan *notarum explicatio*, dvs. en sammanfattning av byarnas och gårdarnas nyttigheter, eller en kombinerad beskrivnings- och uträkningsbok, hade redan funnits länge på andra ställen i Europa, t.ex. i Sachsen på 1500-talet, vilket Peter Wiegand (2020) nyligen klargjort. Under den första fasen av det storskaliga kartprojektet i Sverige – som då som bekant även innefattade Finland – fanns det från staten inga uttryckliga skattemässiga motiv. Kartläggningen under 1630- och 1640-talen var snarare ett slags inventering av landet, där inte bara staten utan även enskilda adelsmän deltog av privata skäl. Något motstånd mot kartläggningen var ännu inte märkbart vid denna tid. Detta eskalerade långsamt och kulminerade först mot slutet av århundradet i samband med de stora reduktionerna i Sverige och framför allt i Baltikum och Pommern.

En av drivkrafterna bakom inrättandet av ett centralt organiserat lantmäteriväsende kan ha varit den så kallade göticismen. Denna ideologi omfattades i stor utsträckning av den svenska eliten och stöddes i hög grad av decenniernas expansion i Baltikum och Centraleuropa. Rättfärdigandet av legitimiteten hos den yngre linjen av ätten Vasa gentemot den äldre, som styrde i Polen, spelade en roll, och det gjorde även hävdandet av luthersk ortodoxi som statsreligion liksom den omtolkning av tidigmedeltida skandinaviska traditioner i biblisk riktning som Olof Rudbeck den äldre (1630–1702) stod för. Enligt denna var Sverige lika med Manhem, dvs. ett germanskt landskap, samtidigt som det sågs som roten, ursprunget, till folken i Gamla testamentet. Alla svenska kungar under 1600-talet hade mer eller mindre djupt internaliserat denna ideologi och inriktade sina politiska handlingar därefter. Därför fanns det också verksamheter i den tidigmoderna svenska staten som inte bara var resultat av en skattemässig eller ekonomisk nyttokalkyl, utan också var ideologiskt drivna. Kartläggningen av hela riket hade blivit ett flerbottnat, prestigefyllt projekt. Det innefattade även *Suecia antiqua et hodierna* (publicerad postumt 1716), ett graverat planschverk av Erik Dahlbergh (1625–1703) över de viktigaste städerna och herrgårdarna i landet, samt det nästan samtida inrättandet av en central antikvarisk tjänst och av lantmätarkåren inom kammaren. Den antikvariska tjänsten stod under ledning av Johannes Bureus (1568–1652), kusin till den Anders Bureus (1571–1646; adlad med namnet *Bure* 1624), som betraktas som den svenska kartografins fader och grundaren av lantmäteriet i Sverige.

För sin ekonomiska trygghet använde sig Sverige av en effektiv skattepolitik som, med stöd av de gedigna kartografiska undersökningarna, byggde på ingående kunskap om landet och om befolkningens materiella och ekonomiska kapacitet. Utvecklingen av lantmäteriet främjades direkt av kung Gustav II Adolf (1594–1632), som den 4 april 1628 gav sin generalmatematiker Anders Bure order om att börja utbilda en kår av lantmätare. I början av 1630-talet hade den första generationen av Bures lantmätare etablerat sig, men de utgjorde ännu inte någon enhetlig grupp, inte ens i sina officiella

titlar. De kallade sig *geograf* eller *geodeticus*, och framför allt *ingenjör* (s. 65). Vid den här tiden var lantmäteriet fortfarande en del av Kammarkollegium, den högsta skattemyndigheten i landet, och lantmäterna själva arbetade och levde på ett synnerligen decentraliserat sätt. Skapandet av ett lantmäteri i Stockholm med en egen direktör med långtgående befogenheter dröjde fram till 1680-talet. En viktig milstolpe på vägen dit var inrättandet av en central tjänst, innehavd av Peder Menlös (ca 1620–1665), som varit lantmäterinspektör i kammaren sedan 1642. Denna tillkomstprocess måste ses mot bakgrund av de professionaliseringstendenser som var typiska för tiden, där framför allt den centrala granskningen av lantmäterna och den ständiga kontrollen av kvaliteten på deras arbete från huvudkontoret i Stockholm bidrog till en avsevärd förbättring av kartproduktionen även på fältet. Av de källor som har bevarats i stor omfattning och fullständighet framgår tydligt hur lantmäterikontoret i Stockholm strävade efter att styra och kontrollera lantmäterna i alla delar av riket, även under den andra, senare geometriska kartläggningen (se nedan). – En annan central myndighet, Fortifikationskåren, sysslade med militär kartläggning av landet och dess erövringar, vilket tidigt resulterade i detaljerade och allmänna kartor över städer, provinser och hela riket samt tillhörande befästningar, vägar, flodleder och kustområden.

Det civila kartmaterialet, som ca 1630–1655 producerades på uppdrag av lantmäterimyndigheten i skalorna 1:1 000 till 1:5 000, inledde en ny form av fastighetsdokumentation, från vilken ca 12 000 detaljerade, så kallade äldre geometriska distriktskartor har överlevt till i dag. Därefter koncentrerades arbetet under nästan tre decennier på småskaliga, geografiska kartor i skala 1:50 000. Dessa undersökningar bidrog också till att mark som tidigare skänkts bort av kronan nu återtogs, konfiskerades, genom de så kallade reduktionerna. I Sverige inleddes dessa med begränsad effekt år 1655 efter drottning Kristinas (1626–1689) abdikation och hennes efterträdares, kung Karl X Gustav (1622–1660), tillträde till makten. Men det var inte förrän under Karl XI:s regeringstid som reduktioner genomfördes i hela riket.

Fördelarna med kartläggningen av landet var uppenbara och ledde till att liknande projekt genomfördes även i de erövrade områdena – nu främst för skatteuppbörd och för reduktioner. Resultaten av detta lantmäteri, som ägde rum i stor skala från och med 1680-talet, brukar kallas de yngre geometriska kartorna, att jämföra alltså med den äldre form som endast framställdes i moderlandet mellan 1630 och 1655. Till denna yngre grupp av kartor hör också de som tillverkades i Ingermanland, Baltikum, Pommern, Wismar, Bremen-Verden och Pfalz-Zweibrücken. Delar av Pommern, Mecklenburg, Niedersachsen och Pfalz kan tack vare den pommerska kommissionen vid Kungliga lantmäterikontoret i Stockholm hävda att de har de äldsta kartografiskt underbyggda, områdesvisa jordeböckerna i Tyskland.

Med den publikation som här anmäls, rikt illustrerad med utdrag ur 1600-talskartor i utmärkt kvalitet liksom många andra tematiska kartor, har Clas Tollin på ett imponerande sätt återigen granskat den tidiga perioden av lantmäteri i Sverige. Grunden för detta arbete lades i projektet Nationalutgåva av de äldre geometriska kartorna som på uppdrag av Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien genomfördes vid Riksarkivet 2001–2010 och som resulterade i en digital utgåva av kartmaterialet i syfte att göra denna unika källa tillgänglig för såväl forskare som den intresserade allmänheten. Tollin (s. 59) lyfter i sin bok fram fyra gynnsamma faktorer som gjorde att de äldre geometriska kartorna överhuvudtaget kunde uppstå. För det första fanns det ett rumsligt tänkande i tiden, dvs. en vilja att konstruera och förstå en generaliserad och förenklad bild av en del av landskapet. För det andra fanns tekniken, inklu-

sive kompetensen hos specialister som hade utbildats i militär befästningskonst, med mätbordet och diopterlinjalen, som förmodligen hade förmedlats via tyska och nederländska modeller. För det tredje fanns en vilja vid det kungliga hovet och bland rådsmedlemmarna att ge kartorna ett enhetligt och lättbegripligt utseende och att använda denna storskaliga kartläggning för att utveckla landets resurser. För det fjärde fanns det redan – genom jordeböckerna, alltså de »fastighetsregister» som kronan hade skapat efter reformationens införande under 1500-talet, formaliserade kamerala uppgifter om alla bosättningar, vilka lätt kunde kopplas till kartorna. På 1630-talet ledde dessa förutsättningar gemensamt till att stormakten Sverige investerade betydande resurser i en systematisk och ambitiös kartläggning av landet för den civila förvaltningen.

Litteratur

- Baigent, Elizabeth, 2005: Monarchs, ministers, and maps: the geometrical mapping of early modern Sweden in international perspective. I: Nationalutgåva av de äldre geometriska kartorna. Konferens i Stockholm 27–28 november 2003. Red. av Birgitta Roeck Hansen. Stockholm. (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Konferenser 57.) S. 23–60.
- Wiegand, Peter, 2020: Landesaufnahme und Register. Zum funktionellen Verbund von archivarischer Karte und urbariellem Schriftgut im frühneuzeitlichen Sachsen, I: Pragmatische Visualisierung. Herrschaft, Recht und Alltag in Verwaltungskarten. Utg. av Katrin Marx-Jaskulski & Annegret Wenz-Haubfleisch. Marburg. (Schriften des Hessischen Staatsarchivs Marburg 38.) S. 39–60.

Haik Thomas Porada

Eivind Weyhe: Vatnanøvn í Føroyum. 201 s. Tórshavn: Fróðskapur Faroe University Press 2021. ISBN 978-99972-55-00-6.

Efter sin intressanta bok om färöiska bergnamn, Fjallanøvn í Føroyum (recenserad i NoB 2021), kommer nu Eivind Weyhe med en ny landstäckande genomgång, denna gång av namnen på sjöar och mindre vattensamlingar. Namn på rinnande vatten, såsom åar och bäckar, faller utanför och behandlas ej. Förf. strävar efter fullständighet, även om han inser att detta mål är omöjligt att nå. Upplägget är likartat det i boken om bergnamn, med en kort, inledande del om namngruppen i allmänhet, vilken följs av huvuddelen, en alfabetisk genomgång av de enskilda namnen. Boken är rikt illustrerad med vackra färgfotografier.

Källorna till namnen visar sig i allmänhet vara mycket sena. Endast ett sjönamn, *Vatn*, avseende Färöarnas största sjö, är nämnt i en medeltida källa. Kartor över Färöarna, som borde vara en viktig namnkälla, upptog emellertid länge nog ytterst få namn på vattensamlingar, och först under 1900-talets andra hälft blev de färöiska kartorna välförsedda med ortnamn av alla slag. Språkvetenskapligt inriktad ortnamnsinsamling började komma igång vid mitten av 1800-talet. Någon samlad framställning om

färöiska sjönamn har inte tidigare skrivits, så det föreliggande verket är ett pionjärbete.

Namnförrådet saknar motsvarigheter till de ålderdomliga, suffixavledda namntyper som är vanliga i exempelvis Norge. De färöiska namnen har en yngre och dessutom tämligen ensartad prägel. En form av ordet *vatn* n. eller av ordet *tjørn* f. utgör huvudled i så gott som samtliga namn. I princip avser namn innehållande *vatn* större vattensamlingar, sjöar, medan namn innehållande *tjørn* avser mindre, men *vatn* kan förekomma även i namn på små lokaler. Orden *hylur* m. (fvn. *hylr* m.), som ofta ingår i namn på djuphålur i åar eller i ebbstranden, och *dammur* m., som oftast avser en av människan skapad damm, ingår i ett fåtal namn på mindre vattensamlingar. Ordet *sjógvur* m. (fvn. *sjór*, *sjár*, *sær* m.), motsvarande svenskans *sjö*, är helt knutet till havet och ingår aldrig i namn på insjöar.

Vissa namn är simplexnamn såsom *Vatnið*, *Tjørnin*, *Vøtnini* (pl.). Vissa av dessa står i bestämd form då de brukas i nominativ, men då en preposition eller en bestämning föregår, övergår de till obestämd form. Exempel är *Vatnið – Frammi á Vatni* och *Vøtnini – Norður á Vøtnum*.

Sammansatta namn med bestämningsled och huvudled av i Norden vanlig typ förekommer i mängd, såsom *Langatjørn* till *langur* 'lång' eller *Halavatn* till *hali* 'svans', bägge namngivna utifrån sin form. De på flera håll förekommande *Stóratjørn* och *Stóravatn* anger att vattensamlingen är större än någon annan/några andra i grannskapet. Relativt läge – överst respektive nederst – anges av relationsnamn som *Ovastavatn* – *Niðastavatn*.

Ett antal namn tillhör den i Skandinavien rätt ovanliga typ, där huvudleden, som inleder namnet, står i bestämd form medan den efterföljande bestämningsleden består av ett svagt böjt adjektiv. Exempel lämnar de försvunna relationsnamnen *Vatnið Lítla* – *Vatnið Mikla* (till *mikil* 'stor') liksom *Dammurin Svarti*; färgadjektivet bör syfta på (svart) torvjord.

Mycket vanligt är, att en tillagd bestämning anger vattnets läge i terrängen, såsom det plurala *Tjarnir millum Ryggja*, som syftar på vattnets läge i en trakt, kännetecknad av terrängryggar. Ofta anges läget i förhållande till en namnsatt plats, såsom *Tjørnin á Borgaranum*, belägen uppe på berget *Borgarin*, eller *Vatnið oman Stórrygg*, beläget vid bergåsen *Stórryggur*.

Det är inte ovanligt att vattensamlingar bär flera namn, givna från olika utgångspunkter, olika bygder. Detta gäller t.ex. Färöarnas största sjö, belägen på ön Vágar. Namnet är belagt som *Vatn* 1350–1400. Nu är sjön allmänt känd som *Sørvágsvatn* eller *Seyrvágsvatn*, men den kallas också *Leitisvatn*, särskilt här och var på Vágar. Det förstnämnda namnet uttrycker relation till bygdenamnet *Sørvágur*, äldre *Seyrvágur*, norrönt *Saurvágur*. *Leitisvatn* sätter sjön i relation till ett naturnamn *Leiti*. Ett närhorisontnamn *Vatnið*, nyttjat av närboende, är också känt. Det är sammanfattningsvis synnerligen vanligt att ett annat ortnamn ingår i vattennamnet för att ange var sjön eller tjärnen är belägen.

Fågelbeteckningar ingår i ett antal namn, som *Gásatjørnin* och *Gásavatn* till *gás* f. 'gås', troligen grågås, *Kjóavatn*, *Kjógvatjørnin* till *kjóil/kjóvi* m. 'kustlabb', *Lómajtjørn*, *Lómavatn* till *lómur* m. '(små)lom', *Skúvavatn* till *skúvur/skúgvur* m. 'storlabb' eller *Tjaldursvatn* till *tjaldur* n. 'strandskata'. Beteckningar för andra djur är inte så vanliga, men på möss syftar *Músavatn* och på nötkreatur *Neytatjørn* och *Oksavatn(ið)*. Påfallande är, att fiskbeteckningar tycks saknas.

Växtbeteckningar ingår i t.ex. *Sóljutjørn* till ranunkelväxten *sólja* f., *Grastjørn* till *gras* n. 'gräs' och *Starvatn* till stammen *star-* i *størur* m. och *stør* f. 'starr'. På lerig jordmån syftar *Leirtjørn* och på grusig *Eyrtjørn*; jfr fvn. *aurr* m., sv. *ör*.

En relativt liten del av namnen har erbjudit etymologen språkliga problem. Ofta rör det sig då om »nedslitna» ljudföljder i de sent och ofta motstridigt belagda namnen. Weyhe förklarar *Akrinatjørn* ur ett ursprungligt **Akurullartjørn* till *akurull* 'ängsull'. *Mølbursvatn* (även skrivet *Múlbergsvatn*) kunde enligt hans mening ha uppstått ur ett **Melberðisvatn* till *mel*, fvn. *melr* m. 'grus- eller sand(bank)', och **berði* n., en avledning till *barð* n. 'kant, rand'; det finns i närheten en lokalitet *Sandheggjurin* till *heggjur* 'hög; (rundaktig) förhöjning', som kan ha burit ett namn **Melberði*. Problem erbjuder också det på ytan genomskinliga *Trælavatn* eller *Trælavøtn* (pl.), som synes innehålla gen. pl. av *trælur*, fvn. *þræll* m. 'trä'. Detta erkänt besvärliga namnelement (jfr *Trelleborg*, *Trälhavet*) kunde enligt Weyhes uppfattning ha avsett något smått, något som är föga värt eller något som är svårframkomligt.

Vad jag som läsare saknar mest i *Vatnanøvn* i Føroyum är en karta över öarna med bygdernas namn utsatta. Det skulle underlätta orienteringen betydligt. Detta vore något att tänka på när det – förhoppningsvis – är dags för Eivind Weyhe att ge ut nästa bok. Kanske kan vi se fram mot en lika sakkunnig och medryckande behandling av namnen på de rinnande vattnen på Färöarna?

Eva Nyman